

Om
en Ordbog over det norske
Almuesprog

samt

en dertil hørende Grammatik

af

Ivar Aasen

Henta frå Det Kongelige Norske Videnskabers-Selskabs Skrifter
i det 19de Århundre.

Fjerde bind.

Throndhjem, 1846-1859.

Digital utgåve ved Det Kongelige Norske Videnskabers Selskap (DKNVS)
og Gunnerusbiblioteket.

Denne versjonen i latinsk skrift er transkribert frå gotisk av Ivar Aasen-tunet.

Ved at forelegge Almeenheden følgende Prøver af et Arbeide, hvortil jeg i de sidste Aar, med Understøttelse af det kongelige norske Videnskabs-Selskab, har samlet Materialier, finder jeg det fornødent at forudskikke en kortfattet Beretning om, hvorledes disse Materialier ere samlede, og om Udbyttet af de Undersøgelser, som i denne Henseende ere foretagne. Rigtignok ere disse Undersøgelser ikke endnu tilendebragte; men Arbeidet er imidlertid saavidt fremadstredet, at man kan have en temmelig omfattende Oversigt af Sagen, og at man herefter vil have mere at gjøre med at bearbeide det samlede Stof, end med at forøge samme ved nye Samlinger.

Begyndelsen til dette Arbeide blev gjort for tre Aar siden med en Undersøgelse af Sprogarterne i den mellemste Deel af Bergens Stift, hvorfra jeg siden gik over til de sydligste Distrikter i Stiftet. Arbeidets Plan gik ud paa at iagttage Sprogbrugen hos Almuen i de forskjellige Egne, og for det Første at optegne Alt, hvad der enten i Formerne eller Ordforraadet var forskjelligt fra Sprogbrugen i den nordligste Deel af Bergens Stift, om hvilken jeg forhen havde tilstrækkelig Kundskab. Da det senere blev bestemt, at en Undersøgelse af Dialekterne ogsaa skulde foretages i de andre Stifter, blev min paabegyndte Reise fortsat igjennem de kristiansandske Distrikter, og derefter igjennem de Dele af Agershuus Stift, som jeg ansaae for de mest vigtige for denne Sag. De vigtigste Sprogarter i de tre sydlige Stifter ere saaledes til denne Tid undersøgte, hvorimod en Iagttagelse af Dialekterne i de trondhjemske Distrikter endnu staaer tilbage. For at faae Kundskab om Sprogets Forgreninger havde jeg besluttet at opholde mig en vis Tid i ethvert af de vigtigere Distrikter, som maatte antages at have nogen ægte Dialekt, der var forskjellig fra de andre, som jeg forhen kjendte til. Ved at [s. 56] vælge Opholdssted i et saadant Distrikt vilde jeg imidlertid ikke søge til Udkanterne eller de afsides liggende Bygder, men derimod helst forblive paa et folkerigt og noget besøgt Sted i Midten af Distriktet, – saaledes i Sogndal i den indre Deel af Sogn, Ullensvang i Hardanger, Sillejord i Tellemarken o. s. v. Da Arbeidets Plan medførte, at man tilsidst maatte behandle flere Dialekter i Forening, maatte man tage fortrinligt Hensyn til det mest Almindelige, idet man ikke vel kunde befatte sig

med de ubetydelige Afvigelser, som finde Sted i enkelte Sogne eller Bygder. De Tilfælde, hvori man maatte søge Oplysning, vare desuden saa mangfoldige, at man i høi Grad trængte til nærmere Bekjendtskab og Fortrolighed med Folk for at kunne vente nogen tilstrækkelig Underretning, ligesom man ogsaa behøvede Rolighed for at bearbejde de forhen tilveiebragte Samlinger.

De Samlinger og Optegnelser af dette Slags, som forhen ere komne for Lyset, saasom Hallagers Ordsamling, samt adskillige Viser og Fortællinger, har jeg saavidt som muligt sat mig i Besiddelse af, og forsaavidt de kun tilhøre enkelte Distrikter, har jeg paa vedkommende Steder gennemgaaet og prøvet samme, og først derefter optaget, hvad der virkelig befandtes at være i Brug. Da min Plan desuden gik ud paa at eftersøge, hvorvidt adskillige udtryksfulde og bekvemme Ord vare almindelig bekjendte eller ikke, har jeg i de vigtigste Distrikter ogsaa gennemgaaet en forhen indrettet Samling af saadanne Ord og derved gjort de fornødne Anmærkninger. Ved den videre Efterspørgsel af Ord har jeg især taget Hensyn til hvad der kunde være vigtigt for Ordbogen, saasom adskillige manglende Ord, hvorved enkelte dunkle Ordslægter, Navne og Talemaader kunde oplyses, samt adskillige manglende Betydninger af enkelte Ord, som derved kunde nærmere oplyses. Den fornødne Underretning om Ordenes Former er deels søgt ved Efterspørgsel, deels ved Opmærksomhed paa Dagligtalen; paa denne Maade ere ogsaa de mest brugelige Landskabsord eller Provindsialismer samlede.

Det kan ikke negtes, at Udbyttet af en saadan Undersøgelse for en stor Deel beror paa Tilfældet, da det deels kommer an paa, hvilke Gjenstande der ved en saadan Leilighed komme mest under Omtale, deels paa hvorvidt de Folk, som man træffer sammen med, have Tid og Taalmodighed nok til at give de mangfoldige Underretninger, som kunde behøves. Da man ikke kan vente at finde nogen Interesse for denne Sag hos Folk, som ikke kjende til det gamle Sprog, er det tildeels ogsaa vanskeligt at faae [s. 57] de fornødne Oplysninger. Paa nogle Steder har jeg imidlertid været heldig i denne Henseende, og der ere flere Almuesmænd, som jeg er megen Tak skyldig, da de med særdeles Velvillie have meddeelt alle de Oplysninger om Sagen, som de have

faaet Anledning til at give.

Ved disse Undersøgelser ere rigtignok temmelig rige Samlinger, saavel til en Grammatik som til en Ordbog, tilveiebragte, men at disse imidlertid ikke ere saa fuldstændige, som man skulde ønske, mærker jeg alt for ofte, især naar Samlingerne til Ordbogen skulle bearbejdes, da der jævnlig forekomme saadanne Tilfælde, hvori en tilstrækkelig Underretning savnes. Paa Grund af Stoffets Rigdom og Mangfoldighed kan dette imidlertid ikke være anderledes; et fuldstændigt Værk kunde her ikke tilveiebringes paa een Gang, og man vil see, at der først, naar en Ordbog engang er udkommen, vil være Leilighed til at faae tilstrækkelige Oplysninger om Sagen. En anden Uleilighed ved disse Arbejder er Formernes Forskjellighed i Dialekterne, idet man, saavel ved enkelte Ord som ved enkelte Flexionsformer, ofte maa anføre en Række af afvigende Former, der ville være ligesaa ubeleilige for Læseren som for Forfatteren. Alligevel er det ikke en Masse af usammenhængende og fordærvede Dialekter, som man her har for sig; det er derimod et gammelt og ægte Sprog, hvis Endelser og Former kun have faaet en noget forskjellig Dannelse i de forskjellige Egne. Om Sprogets Værd og Vigtighed skal her ikke videre tales, da man først kan faae det rette Begreb derom, naar Ordforraadet engang i samlet og ordnet Tilstand kan komme for Lyset, og da haaber jeg, det vil erkjendes, at dette Sprog har saa store Fortrin, at det i høi Grad vil fortjene en større Opmærksomhed, end det hidtil har vundet.

Hvad ellers Forholdet imellem Dialekterne i Almindelighed angaaer, da er det vanskeligt at sige, hvilke der ere de fortrinligste af samme, da der ere flere fortrinlige Dialekter, men neppe nogen enkelt, som i nogen betydelig Grad udmærker sig fremfor de andre. Den ene har sædvanlig visse Fortrin, som den anden mangler, og den anden har derimod visse Fortrin for den første. De mest ægte Dialekter findes i Egnene paa begge Sider af Langfjeldene; men i Bergens Stift kunne ogsaa adskillige Kystegnes Sprogarter henregnes hertil. Med Hensyn til Ordforraadets Rikdom ere, som man kunde vente, Sprogarterne i Midten af Landet de fortrinligste; især synes den gulbrandsdalske at udmærke sig ved sin Rigdom, da baade søndenfjeldske og nordenfjeldske [s. 58] Ord her støde sammen og forekomme vekselsviis. Med Hensyn til

Formernes Regelmæssighed og Lighed med det gamle Sprog, ere Dialekterne i søndre Bergenhuus Amt meget fortrinlige, og dersom nogen af vore Sprogarter endelig skulde tilkjendes Forrangen, da synes mig, det maatte være den hardangerske eller vossiske. I det Hele have de vestenfjeldske Maalarter en større Regelmæssighed i Formerne og en større Lighed med Islandsk end de østfjeldske, blandt hvilke sidste der dog findes ret gode Dialekter, saasom den tellemarkiske, der har et meget rigt Ordforraad og bekvemme Former. Denne Sprogart er desuden mærkelig derved, at den mere end nogen anden er anvendt i Vers og Sange, hvoriblandt endog findes en Række af gamle Kjæmpeviser, hvilke i andre Egne nesten aldrig forekomme.

[s. 59] Plan for Ordbogens Indretning.

Den Plan, hvorefter en Ordbog over det norske Almuesprog skal indrettes, er en Sag, som aldeles ikke er ligegyldig, men tvertimod fortjener en omhyggelig Overveielse, da en feilagtig Behandling af dette Sprog vilde medføre, at Ordforraadets egentlige Sammenhæng blev ukjendelig, og at Sproget ikke kunde vinde den Anseelse, som det virkelig fortjener. Den Omstændighed, at man her ikke har nogen Skriftsamling at rette sig efter, men derimod paa een Gang maa overføre Sproget fra Tale til Skrift, giver rigtignok en stor Frihed ved Behandlingen, men den giver ogsaa megen Leilighed til en vilkaarlig eller eensidig Behandlingsmaade, som vilde være til Skade for Sagen. Arbeidet har desuden temmelig store Vanskeligheder, saa at man i mange Tilfælde maa blive uvis om hvad der er det rette. Sprogets Beskaffenhed er nemlig saadan, at det kan behandles paa forskjellige Maader, medens der dog ved enhver Behandlingsmaade er en Uleilighed, som vil medføre, at mange af dem, der komme til at bedømme Arbeidet, ikke ville finde sig tilfreds med samme. Jeg har derfor troet, at jeg helst i Forveien burde gjøre Rede for den Plan, som jeg ved dette Arbeide agter at følge, og derved især henlede Opmerksomheden paa de Tilfælde, hvori det har forekommet mig vanskeligst at fatte nogen Beslutning.

[s. 60] Hvad Ordbogens Indretning i det Hele angaaer, maa det først være afgjort, om den skal være en Fællesordbog, som nemlig paa een Gang omfatter samtlige Dialekter, – og dette beroer paa, hvorvidt disse have saa megen indbyrdes Lighed, at de kunne betragtes som eet Sprog og behandles paa een Gang. At megen Forskjellighed maatte have Sted i disse Sprogarter, kunde man allerede slutte af Landets Beskaffenhed, da dets tyndt befolkede og fra hinanden stærkt afsøndrede Distrikter vel allerede fra Oldtiden af maae have havt forskjellige Dialekter; desuden har Sprogets Skjebne i de sidste Aarhundreder just ikke bidraget til nogen Forening af Dialekterne. Det Sprog, hvoraf de ere Forgreninger, har været fortrængt og tilsidesat; det har

savnet al Anvendelse i Skrift og offentligt Foredrag, og har blot været overladt til den simple Almue, der saaledes uden noget Sammenhold har fortsat Udviklingen af samme. Men naar det imidlertid hedder, at hvert Præstegjeld har sit eget Sprog, og at Folk fra forskellige Egne ikke kunne forstaae Hinanden, da er denne Dom alligevel noget overilet. Thi naar disse forskellige Sprogarter sammenlignes, viser det sig sædvanlig, at Forskjellen kun har Sted i uvæsentlige Dele af Sproget, saasom i Udtalen, i Ordenes Endelser og i Navnene paa adskillige ubetydelige Ting. I den væsentlige Deel af Ordforraadet have Dialekterne derimod det meste fælles med Hinanden, og selv i det Ordforraad, som ikke er almindeligt, have de en mærkværdig indbyrdes Forbindelse. Adskillige Afledningsord bruges saaledes paa mange Steder, hvor deres Stamord og Beslægtede ikke findes, medens disse derimod ere i fuld Brug paa andre Steder; adskillige Ord bruges paa eet Sted i deres egentlige Betydning, men paa mange andre Steder blot i andre afledede Betydninger. Noget lignende finder Sted ved Ordenes Former, uagtet disses tilsyneladende Forskjellighed. Overalt tjener den ene Dialekt til at oplyse den anden; den fuldkomneste Form findes snart i Agershuus, snart i Bergens, snart i Kristiansands Stift, – og de forskellige Formsystemer, som forefindes, kunne betragtes blot som Underarter af et fælles System, der bedst viser sig, naar samtlige Dialekter blive sammenstillede.

[s. 61] Det synes saaledes at være klart, at Ordforraadets egentlige Sammenhæng og Beskaffenhed ikke vel kan stilles i det rette Lys, uden at Dialekterne betragtes samlede som et enkelt Sprog. En Række af Dialekt-Ordbøger kunde rigtignok have visse Fordele; de vilde give et klarere Begreb om enkelte Forgreninger af Sproget, og derhos have en langt større Simpelhed i Formerne; men paa den anden Side vilde denne Plan medføre flere Uleiligheder, hvoriblandt at Oplysningerne om Sproget bleve altfor meget adspredte, og at den Deel af Værket, som skulde indeholde det almindelige Ordforraad, maatte blive uforholdsmæssig større end alle de andre, medens den tildeels ogsaa vilde træffe samme Vanskeligheder, som en fælles Ordbog.

Et andet Spørgsmaal, som her kunde komme under Betragtning, er, om det norske Almuesprog skal behandles som et eget selvstændigt Sprog eller blot som en underordnet

Forgrening af et af de beslægtede og bekjendte Sprog, da man i sidste Tilfælde ikke behøvede mere end et Glossarium af mindre bekjendte Ord – efter samme Plan som Hallagers norske Ordsamling. Dette Spørgsmaal kan formeentlig affærdiges meget kort; thi endskjønt det er en meget udbredt og herskende Mening, at det norske Almuesprog kun er en Afart af det Danske eller af vort nuværende Skriftsprog, vil det dog være klart for Enhver, som har den fornødne Kundskab om Sagen, at det Norske aldrig kan ansees som nogen Underart enten under det Danske eller det Svenske, men maa ligefuldt som disse betragtes som et eget Sprog. Men heraf følger da, at Ordbogen bør være nogenlunde fuldstændig, saa at den ikke blot indeholder en Række af ubekjendte og besynderlige Ord, men saavidt som muligt omfatter det hele Forraad af norske Ord, som ere af nogen Betydenhed, og som trænge til særskilt Forklaring. Vel kunde der indvendes herimod, at man for at spare paa Rummet burde udelukke de Ord, som ere fælles for Norsk og Dansk og saaledes forhen bekjendte af Skriftsproget; men for det Første ere disse Ord sædvanlig af megen Vigtighed, blandt andet derved at adskillige Afledninger og Sætningsformer gaae ud fra samme, – for det Andet er det oftest [s . 62] Tilfældet, at de enten i Formen eller i Betydningen have en eller anden Egenhed i de norske Dialekter. Det synes derfor rigtigst, at de indtage sin Plads i Ordrækken, saa meget mere som man her ikke behøver at optage meget Rum med Forklaringer. Ved Indførelsen af saadanne felles Ord vil det imidlertid blive paaseet, om de virkelig ere norske eller idetmindste ved gammel Brug indlemmede i Sproget; det er saaledes ikke Meningen, at man skal optage de unorske Ord, som i den seneste Tid ere indbragte ved Skriftsproget, f. Ex. Anstalt, anstændig, bedrøve, erstatte, osv.

Antallet af de mere eller mindre brugelige Ord, som forekomme i Landets forskjellige Egne, vilde imidlertid optage et meget stort Rum, naar Alt skulde indføres uden Forskjel og forklares med lige Omhyggelighed. Adskillige af vore Dialekter have en Mængde eenstyldige Udtryk for visse Begreber; enkelte af disse kunne vel have en vis Grund i Sproget, men mange af dem ere blot tilfældigt og skjødesløst dannede, enten ved Overførelse fra en anden Betydning eller ved en regelløs Efterligning af andre Ord. Til Exempel kan man anføre en Deel af

Benævnelserne paa en skjødesløs Person, hvilke sædvanlig begynde med sl, saasom Slaap, Slubb, Sludd, Slott, Slante, Slask, Slusk, Slark, Slarv, Slurv o. s. v. Med Hensyn til enkelte Dialekter kan tilføies, at Begrebet **sygelig** har blot i det Søndmørske omtrent tyve Benævnelser, og at de Ord, som betegne **uanseelig**, beløbe sig blot i det Tellemarkiske til et endnu større Antal. At nu ikke alle saadanne Ord have lige Ret til Optagelse i Ordbogen, vil man let indsee, især da de fleste af dem kun bruges i enkelte Egne. Idet man saaledes optager de almindeligste og mærkeligste af disse Ord, kunne derimod de mindst udbredte og i Sproget mindst begrundede udelukkes for at undgaae Vidtløftighed og for ikke at skade Sprogets Værdighed. Det synes netop at være en betydelig Feil ved de ældre norske Ordsamlinger, at de indeholde et alt for stort Antal af overflødige og slette Ord, – og dette er vistnok en af Aarsagerne til, at vort Folkesprog hidtil ikke har vundet nogen Anseelse.

[s. 63] For at undgaae Vidtløftighed udelades desuden en stor Deel af de sammensatte Ord, nemlig alle de, som ikke nødvendig trænge til Forklaring, fordi deres Dele ere vel bekjendte, og deres Forbindelse saa simpel, at de kunne betragtes som adskilte Ord. Derhos udelukkes alle Steds- og Personsnavne samt Dyr's Særnavne, forsaavidt de ikke bruges som Appellativer. Af den kort forhen angivne Grund blive ogsaa alle Eder og Skjældsord udeladte, tilligemed de Ord, som ere mest anstødelige for Blufærdigheden. Endelig kunde man ogsaa udelukke saadanne Ord, som have en alt for indskrenket Betydning, saasom Navnene paa ubetydelige Redskaber eller Dele af samme, især naar de kun bruges i et enkelt Distrikt. Men ved denne Udeladelse bør man dog gaae frem med Varsomhed; thi det er ofte Tilfældet, at et Ord, som er ubetydeligt i een Henseende, dog er vigtigt i en anden, saasom derved at en vis Ordslægt eller en vis Overgang i Sproget kunde nærmere oplyses ved samme.

Hvad der ellers kunde siges om Ordenes Ordning og Forklaring bliver her forbigaaet, da

de følgende Prøver af Ordbogen ville vise, hvilken Plan der i denne Henseende er antagen. Ved Substantiverne angives overalt Kjønnen (med Bogstaverne m. f. n.); Fleertallets Endelse angives blot ved de Ord, som afvige fra den almindelige Regel for hvert Kjønn. Ved de Verber, som ikke have Omlyd i Indikativ, anføres blot Endelsen i Præsens og Imperfektum, f. Ex. ved gløima: e – de (istedetfor gløime, gløimde); naar Omlyd finder Sted, anføres derimod disse Former tilligemed Supinum fuldt ud, f. Ex. ved vinna: vinn', vann, kunne. Den her anvendte Betegnelse ved Præsens (Apostrofen) burde maaske ogsaa have Sted ved en Deel af Adjektiverne, da Tilfældet her er det samme, nemlig at Ordet i de fleste ægte Dialekter faaer et utydeligt e i Enden, hvilket svarer til Endelsen r i det gamle Sprog, da nemlig r er bortfaldet, men den Halvlyd, som fulgte med samme, er bleven tilbage.

[s.64] Hvorvidt Ordene ere almindelig brugelige eller ikke, skulde i de fornødne Tilfælde anmærkes, forsaavidt man kunde have Kundskab derom; især burde en saadan Anmærkning altid have Sted ved de i Skriftsproget ubekjendte Ord, som ere af nogen mærkelig Betydenhed, idet de enten udtrykke et rigtigt Begreb eller ogsaa omfatte en vis Klasse af Begreber og derhos have god Grund i Sproget. Men for ikke at optage Plads med ufornødne Anmærkninger bør man ligesaavel tage Hensyn til Ordenes Forstaaelighed som til deres virkelige Brug. Der gives nemlig en stor Mængde Ord, hvorved ingen saadan Angivelse behøves, da de ere saa regelmæssigt dannede eller saa tydelig beslægtede med bekjendte Ord, at man overalt vil forstaae dem, enten man før har hørt dem eller ikke. Ved de Ord, som kun Bruges i enkelte Distrikter og derhos ikke ere almeenforstaaelige, bør derimod Distrikterne altid angives, blandt andet derfor at Læseren kan have et Slags Hjemmel for Ordenes virkelige Forekomst.

Ved Afledninger, som dannes ved Omlyd, skulde Stamordet nævnes, og ved utydelige eller forkortede Sætningsformer skulde Ordets egentlige Bestanddele angives, forsaavidt der var Anledning til at kjende samme. Naar Afledningen gaaer ud fra et Ord, som har flere grammatiske Former, bør den egentlige Stammeform angives; – dette gjælder fornemmelig de Ord, der komme af Verber, som have Omlyd, da disse Afledninger for en stor Deel maae

henføres til Imperfektum; f. Ex. trøita af traut (trjota), Smøtta af smatt (smetta), Drøgje af drog (draga). Ved tvivlsomme Afledninger bør man imidlertid gaae frem med Varsomhed; man bør altid søge en simpel og naturlig Oprindelse og derhos tage fortrinligt Hensyn til Analogien med de mere tydelige Ordslægter, samt til Overgangene fra det ældre til det nyere Sprog. Naar en Afledningsmaade saaledes har visse Grunde imod sig, da gjør man bedst i at udelade den, thi det er bedre, at ingen Oprindelse angives, end at man skulde opstille Gisninger, som vilde føre paa Afveie.

Endelig bør det tilkjendegives, hvorvidt Ordene findes i det gamle Sprog med samme eller lignende Beskaffenhed, – idet man fornemmelig ved [s. 65] de enkelte eller usammensatte Ord tilføier sammes Form i det Islandske eller Gammelnorske. I mange Tilfælde vil det ogsaa være tjenligt at anføre Ordets Form i det Svenske, især ved adskillige Ord, som enten ikke ere brugelige i vort Skriftsprog, eller som i dette have en mindre rigtig Form. Danske og svenske Dialektformer blive kun at anføre i et og andet Tilfælde, hvor et Ord kan blive nærmere oplyst ved samme.

Idet jeg herved gaaer over til at omtale de forskjellige Formsystemer, som Almuesproget har, og hvorledes man skulde anvende samme ved Ordenes Indførelse i Ordbogen, maa det bemærkes, at dette Emne kræver en mere udførlig Behandling, da man her træffer mange Tilfælde, hvori det er vanskeligt at danne sig nogen bestemt Plan. Deels gives der to eller flere Dannelsesmaader, af hvilke det er vanskeligt at foretrække nogen; deels findes den fuldkomneste Form kun i meget faa Dialekter, og deels maa den overalt ansees som forældet. Vel kunde det her synes ligegyldigt, enten man stillede denne eller hiin Form i Spidsen, da man saa alligevel maa sætte de afvigende Former ved Siden; men imidlertid vil dog den Form, der sættes i Spidsen, altid komme mest i Betragtning, blandt andet ved alle Henviisninger til Ordbogen. Det var desuden i høi Grad ønskeligt, at de Former, som opstilles i den alfabetiske Række, maatte have saa megen

Enhed og Analogie som muligt; men denne bliver tildeels vanskelig at opnaae, og kan overalt kun finde Sted i det almindelige Ordforraad, da de Ord, som ere indskrænkede til enkelte Dialekter, formeentlig bør læmpes efter disses sædvanlige Former, – især naar de ikke ere af nogen særdeles Vigtighed.

Den Plan, som her maatte synes at være den fortrinligste, er vistnok den, at man overalt skulde opstille de Former, som efter Oldsproget og de beslægtede Sprog findes at være de fuldkomneste, uagtet disse [s. 66] tildeels kan være sjeldne, eller maaske forældede, i Talesproget.¹ Endskjønt det i sidste Tilfælde, nemlig naar den fuldkomne Form ikke længere bruges i nogen Dialekt, maatte ansees for noget dristigt at sætte denne i Spidsen, var det dog i Grunden ikke mere end en Tilbageførelse til Sprogets egentlige Former, og altsaa blot en Gjenoprettelse af noget, som har været forsømt. Ved at bedømme Almuesproget maae vi ikke glemme den Omstændighed, at det blot har udviklet sig som Talesprog; man har saaledes overalt anseet det for at være nok, naar man blev forstaaet iblandt sine nærmeste Omgivelser, og har derfor ikke holdt sig strengt til saadanne Regler, som maatte hindre Talens Lethed og Magelighed. Ligesom man derfor overalt har indført en større Simpelhed i de grammatiske Former og gjort Endelserne saa lette som muligt, saaledes har man ogsaa tildeels søgt at gjøre selve Ordene mere bekvemme for Dagligtalen, idet man har forkortet adskillige af de mest brugelige Ord, og bortkastet visse besværlige eller mindre velklingende Lyde. Det samme er jo ogsaa Tilfældet med de beslægtede Sprog, idet Dagligtalens sædvanlige Former ved en Mængde Forkortninger og Forandringer afvige fra de Former, som ere hævdede i Skriftsprogene. Da nu det norske Folkesprog ikke er at ansee som en vanslægtet Dialekt, men derimod som et Nationalsprog, der i visse Henseender staaer nærmere ved sit Udspring end de nu herskende Nabosprog, har det uden Tvivl en saadan Betydenhed, at man ved dets Behandling bør have et høiere Formaal for Øie – end blot at holde sig til den mest bekendte Taleform, uden Hensyn til

¹ S. Prof. Munch's Afhandling "om Indførelsen af en forbedret Retskrivning i vort Folkesprog" (i Den Constitutionelle No. 181 o. f. for 1845), hvor en saadan Plan med vægtige Grunde anbefales. Det kan her ogsaa anmærkes, at en lignende Plan sees tildeels at være fulgt af Molbech i hans danske Dialektoverblik, idet han først har anført Ordene i en Form, som passer til Skriftsproget, og dernæst angivet deres Form efter Udtalen i Dialekterne.

om den er den rigtigste eller ikke. Man har saaledes Grund til at følge den samme Regel ved dette som ved andre Sprog, det man vel giver efter for Talebrugen, saalænge som denne kun afkaster [s. 67] Ordenes Endelser og uvæsentlige Dele, men derimod sætter sig imod den, naar den vil gribe ind i Ordene selv og berøve dem noget af deres egentlige Kjerne.

Men ved at gennemføre denne Plan i det her omhandlede Værk vilde man dog støde paa Vanskeligheder; især har man flere Grunde imod at foretrække saadanne Former, som ikke længere bruges i nogen Dialekt. I det Hele vilde det her blive vanskeligt at tilveiebringe nogen fuldkommen Eenhed og Harmonie i Ordrækken, saa meget mere som en stor Deel af Ordene kun bruges i enkelte Dialekter, og saaledes kun tildeels kan læmpes efter de almindelige Regler. I enkelte Tilfælde vil det ogsaa være tvivlsomt, om denne eller hiin Form skulde foretrækkes, da den ene synes at have lige saa megen Grund som den anden. Man vilde sætte sig et alt for høit Formaal, naar man baade vilde fremstille det forefundne Ordforraad og tillige give det den Form, som det egentlig skulde have i et Skriftsprog. Der vil endnu være meget at gjøre, førend denne Sag kan ansees som afgjort, og det vilde heller ikke være muligt paa een Gang at bringe Arbeidet til den Fuldkommenhed, som for en norsk Ordbog maatte være ønskelig. Arbeidet bør saaledes først have til Formaal at give en Skildring af Folkesproget, saaledes som det nu virkelig er; man bør først tage frem og stille til Skue hvad der virkelig forefindes, forsaavidt man selv har fundet samme. Herved kan man da foretrække det bedste, saavidt det findes, og ellers overalt jævnfore de nyere Former med de gamle, eller i Mangel deraf anmærke hvad der er eller synes at være det rette.

Det kan her endnu anmærkes, at en anden Plan ogsaa har været under Betragtning, nemlig at foretrække en af de fortrinligste Dialekter og danne Formsystemet efter denne. Derved kunde ogsaa adskillige Fordele opnaaes, da nemlig enhver Dialekt for sig selv har en vis Eenhed og Regelmæssighed, i hvilken Henseende de vestenfjeldske Sprogarter især udmærke sig. Imidlertid støder man her paa den Vanskelighed, at der endog ved de fortrinligste Dialekter (f. Ex. den hardangerske og vossiske) findes adskillige Mangler, hvorimod andre have visse Fortrin, uden

dog at være [s. 68] fuldkomnere i det Hele. Denne Plan kan saaledes ikke foretrækkes, fordi den altfor meget vilde lede til Eensidighed, en Feil hvortil der ellers gives Anledning nok i den Omstændighed, at Forfatteren neppe kan have fuldkommen eller ganske fuldstændig Kundskab om mere end een Dialekt, nemlig den som bruges der, hvor han er født og opdragen.

For saavidt jeg hidtil har kunnet fatte nogen Beslutning om Behandlingen af Formerne i Almindelighed, gaaer denne altsaa ud paa, at de skulle dannes efter de mest ægte Dialekter i Forening, og derhos læmpes saaledes, at de kunne have saamegen indbyrdes Overeensstemmelse som muligt. Det gamle Sprog bør ellers overalt have for Øie, dog saaledes at man ikke derfor taber det nuværende Sprogs Beskaffenhed af Sigte. De Ordformer, som efter det gamle Sprog ere de rigtigste, men som nu ikke forekomme i Dialekterne, blive saaledes kun anførte til nærmere Oplysning og med Anmærkning om, at de ere ubrugelige. Gives der to eller flere Former af samme Ord, og den ene af disse er fuldkomnere end de andre, da stilles denne Form i Spidsen, hvorefter de andre siden anføres. Som fuldkomneste Form ansees den, der stemmer mest overeens med de beslægtede Ord, med andre Ord af samme Slags, og med Formerne i det gamle Sprog. Saaledes er f. Ex. djup fuldkomnere end jup, Morgon fuldkomnere end Morgaa, Moron og Maaro, etla fuldkomnere end esle og elsje. Ordene Stuv og Tjon ere fuldkomnere end Stu og Kjon, blandt andet fordi Afledningerne hedde styva og tyna, men aldrig stya eller kyn.

For at Læseren imidlertid kan danne sig et mere tydeligt Begreb om Sagen, skal jeg her anføre de mærkeligste af de Tilfælde, hvori der kunde være Tvivl om, hvilken Form man skulde foretrække.

1) De Hunkjøns-Substantiver, som ende med en ubetonet Vokal, have i de vestenfjeldske Dialekter fra Sogn til Lister Endelsen a, men ellers overalt e; østenfjelds have dog nogle af disse Ord u og o. Herved kan dog bemærkes, at de fleste Sprogarter, som have e i Grundformen, faae derimod a i den bestemte Form; f. Ex ubestemt: Klokke, bestemt: Klokka. I det gamle Sprog er Endelsen a for Nominativ, [s. 69] og u eller o for Akkusativ; det Svenske har, som bekjendt, Endelsen a. At denne Form ogsaa egentlig tilhører det Norske, og at Formen med e er uægte,

sees desuden deraf, at det er kun Hunkjønordene, som have reent g og k foran Endelsen, f. Ex. Tunge, Luke; hvorimod de andre Kjøn have gj og kj, f. Ex. Ungje, Rikje, hvilket ogsaa maatte have Sted i Femininerne, dersom e var den rette Endelse. Det synes derfor at være rigtigst at foretrække Formen med a ved de almeenforstaaelige Ord, uagtet et større Antal Dialekter har en anden Form. En Vanskelighed, som man her vil støde paa ved de Ord, som skulde ende paa da, vil nedenfor blive omtalt.

2) Infinitiverne have den samme Forskjellighed, idet de ende paa a i Sprogarterne fra Sogn til Lister, men paa e i de øvrige Distrikter; hvorved dog kan mærkes, at man østenfjelds ogsaa har a, men kun i nogle faa af de mest brugelige Ord, som vèra, veta, gjeva. Baade i det Islandske og Svenske har denne Form a, og at denne Endelse ogsaa tilhører det Norske, sees blandt andet deraf, at Afledninger paa ast, ande og ar endnu ere herskende i de Dialekter, som have e i Stamordene; man siger saaledes sædvanlig finnast, haldande og Haldar, uagtet den første Form hedder finne og halde. Det synes altsaa af flere Grunde at være rigtigst at foretrække Endelsen a. Den Vanskelighed, som man støder paa ved de Ord, der have tabt et d i Enden, skal nedenfor omtales. Vel kunde denne og flere Uleiligheder undgaaes, naar man her, ligesom i Haldorsons islandske Ordbog, vilde sætte Indikativ Præsens i Spidsen ved den alfabetiske Ordning; men dette strider dog formeget imod, hvad der i Ordbøgerne over de nyere Sprog er brugeligt.

3) De Ord, som i det Danske have a foran ng og nk, have i de fleste vestenfjeldske Dialekter aa, f. Ex. laangt, haanga. I de østenfjeldske Sprogarter have de derimod a, dog saaledes at nogle Ord fraskilles og have aa, som Staang, Taang, Haank o. fl. (nemlig de samme Ord, som i Islandsk have au). De fleste Ord af dette Slags have [s. 70] imidlertid aa (â) i det Islandske og tillige i det Svenske. Til at foretrække aa er der desuden en Grund i Sproget selv, idet Afledningerne af disse Ord have eens Vokal, nemlig æ (f. Ex. længje), hvorfor ogsaa Stamordene burde have eens Vokal, nemlig aa. Derimod er der ogsaa Grund til at foretrække a, da denne Form synes at være den ældste, blandt andet derfor, at naar ng gaer over til en anden Lyd,

beholdes almindelig a, som i gakk for gang, sprakk for sprang²; hvortil kan føies, at der gives beslægtede Former, som have u, f. Ex. Sprunga, sungje, – og saadanne Afledninger gaae i andre Tilfælde blot ud fra a. Imidlertid forekommer det mig dog, at aa bør foretrækkes.

4) Lyden jo gaaer over til jø i de nordlige Distrikter fra Søndfjord, samt i Hallingdal og Valders, f. Ex. Ljøs, njøte, bjøe (el. bjøde). De andre Sprogarter have derimod oftest jo, og denne Form stemmer overeens med det gamle Sprog og bør altsaa foretrækkes, dog maaskee ikke i saadanne Ord som Sjo og Snjo, der kun sjelden have denne Form.

5) Efter u og au bortfalder g i de fleste vestenfjeldste Dialekter, f. Ex. kjue, laua. I samme Tilfælde og samme Sprogarter bortfalder ogsaa v, f. Ex. Stu, Lau. I de østfjeldske, især de oplandske Dialekter er Formen fuldkomnere, f. Ex. duge, Haug, Lauv, Huve. Det er her klart, at de sidste bør foretrækkes; – de Ord, som efter det foregaaende skulde ende paa a, kunne her uden Vanskelighed faae sin fuldkomne Form, da denne virkelig forefindes i det Hardangerske og Vossiske.

6) Efter en Vokal eller i den sidste Deel af et Ord bortfalder d overalt, undtagen i Nordfjord og søndre Søndmør, hvor det dog har en særegen, meget blød Udtale (jævnfør det isl. gennemstungne d). Da [s. 71] man nu almindelig er vant til at udelukke denne Konsonant (f. Ex. i Sta, lei, grei, kvie), vil man vel finde det stødende, at den indføres i de foretrukne Former i Ordbogen; men alligevel troer jeg, at dette bør skee, da det netop er en af de største Feil ved Folkesproget, at denne Lyd mangler i saa mange Dialekter. I dette Tilfælde støder man paa en Vanskelighed ved de Ord, som efter det Foregaaende skulde ende paa a (Femininer og Infinitiver), da de Sprogarter, som her have a, ikke have d foran Endelsen. Man maa her enten sætte Formen med a i Spidsen, og Formen med d (de) ved Siden, f. Ex. Greia (Greide, Nfj.), f. – kvia (kvide, Nfj.), v. n. – eller ogsaa omvendt; hvilket sidste maaskee vil være det rigtigste.

7) Tj gaaer almindeligst over til kj og bliver, saavidt vides, kun i Søndmør og Hardanger tydelig udtalt, f. Ex. Tjon, Tjøra. Det synes alligevel at være klart, at man ikke bør foretrække kj

² I forkortede Former har man imidlertid ogsaa aa; saaledes gaa (ganga); jævnfør faa (fanga).

eller slige forvanskede Former som Kju, kjukt, sikja o. s. v.

8) Tl bliver kun i Distrikterne fra Sogn til Lister – tydelig udtalt, f. Ex. etla, fatla, litle; østenfjelds gaaer det over til sl, og i de nordlige Egne til ltj eller lsj med en egen Udtale. Det er her klart, at den første Form maa foretrækkes, dog saaledes at man fraskiller de Ord, som egentlig skulle have sl, f. Ex. Gjætsla, Reidsla.

9) Det gamle rn kan ansees som ubrugeligt i alle ægte Dialekter, da det kun i nogle faa Tilfælde forekommer tydeligt, som i Jarn (i de nordlige Distrikter), Ørn (almindeligt). I den sydvestlige Deel af Landet er det overgaaet til dn, f. Ex. Badn, Hodn, – men ellers overalt til nn (som i det Nordenfjeldske altid har en særegen Udtale), f. Ex. Bjønn Konn (eller Kongj). Uagtet det her vilde være ønskeligt at foretrække den oprindelige Form, synes det dog ikke i alle Tilfælde at være tilraadeligt; imidlertid bør man her aldrig forsømme at sætte den oprindelige Form ved Siden af den almindeligste.

10) Det gamle vn (fn) bliver kun i Hardanger og Tellemarken tydelig udtalt, f. Ex. Mavn, javna; ellers gaaer det paa nogle Steder over [s. 72] til bn, men almindeligst til mn, f. Ex. Stamm, Emne. Den sidste Form er, som bekjendt, ogsaa antagen i det Svenske. Da den gamle Form her ikke synes at være af synderlig Vigtighed, er det maaskee bedst at foretrække den almindeligste; dog bør der gjøres en Undtagelse ved de Ord, som ere tydelige Afledninger af en Form, der har v, saa som livna, sovna, rivna.

11) Endelig kan anføres, at Partikelen u gaaer over til o i alle nordlige Distrikter fra Søndfjord og Guldbrandsdalen, f. Ex. Oaar, Odyr. Denne Form er gennemført baade i Islandsk og Svensk, og har saaledes meget for sig, saa at den maaskee maatte foretrækkes ved de almindelige Ord. Et betydeligt Antal Ord, som ikke ere almindelige, kommer imidlertid til at staae for sig selv, enten den ene eller den anden Form foretrækkes.

Blandt de Former, som overalt ere bortfaldne eller forandrede, blive, foruden det foromtalte rn, endnu at mærke: 1) rd overgaaet til r, f. Ex. Gar, Bor (østenfjelds med en særegen Udtale). 2) d og t bortfaldet efter en Vocal i Enden af Adjektiverne, f. Ex. maala (for maalad og

maalat), fälle (for fallet). At u i adskillige Former ogsaa bortfalder, vedkommer mere Grammatiken end Ordbogen. 3) Det gamle hv er overgaaet til kv, f. Ex. kvit; østenfjelds har man dog i nogle faa Ord h for hv, f. Ex. haar (for hvar). Efter det Foranførte blive disse gamle Former ikke foretrukne, men kun anførte i Ordbogen til nærmere Oplysning, hvortil Jævnførelsen med det gamle Sprog for en stor Deel vil blive tilstrækkelig.

Som almindelig Anmærkning ved de foregaaende Stykker maa anføres, at de afvigende Former bør i de fornødne Tilfælde blive indførte paa sit Sted i Ordrækken med Henviisning til den Form, hvorved Forklaringen og de nærmere Oplysninger findes. At der ellers forekomme mange Tilfælde, hvori det er vanskeligt at følge nogen bestemt Regel, vil man allerede kunne skjønne af de foregaaende kortfattede Bemærkninger, der ikke just kunne ansees som nogen bestemt Plan, men heller som en foreløbig Underretning om Sprogets Beskaffenhed i nogle af de Tilfælde, som her komme mest i Betragtning. En udførlig Fremstilling af Sprogets Former og sammes Forskjellighed vil ellers finde Sted i Grammatiken, der i det Hele maa tjene som en Nøgle til Ordbogen.

Endskjønt disse Bemærkninger allerede ere blevne mere vidtløftige, end jeg ønskede, maa jeg dog endnu tilføie noget angaaende Skrivemaaden, da denne Sag aldeles ikke er ligegyldig, om den end synes at omfatte blot uvæsentlige Gjenstande. Formaålet for Skrivemaaden burde være, at man paa den simpleste Maade kunde betegne det Lydsystem, som finder Sted i de mest ægte Dialekter, og at man tillige, saa vidt som muligt, kunde gjøre Sprogets naturlige Regler kjendelige ved overalt at forestille den samme Lyd med de samme Bogstaver. Naar dette skal iagttages, vil den norske Skrivemaade i de vigtigste Tilfælde komme til at ligne den islandske, og altsaa tildeels blive forskjellig fra den danske og svenske. Vistnok vilde det her være mere mageligt og tillige vinde mere Bifald hos Mængden, naar man kun simpelt hen vilde læmpe sig efter Skrivemaaden i vort Skriftsprog; men herved vilde man dog i flere Tilfælde komme til at forvanske Sproget, og især i

Vokalsystemet give Anledning til en Udtale, som ikke tilhører det ægte Almuesprog.

Hvad der her fornemmelig bliver at tale om, er Betegningen af nogle Vokaler, som man indtil videre kan kalde Mellemløde eller aabne Vokaler, endskjønt ingen af disse Benevnelser er fuldkommen passende. Det vil i Grammatiken blive nærmere oplyst, at Sproget har sex Vokallyde, som vel ikke ere meget forskjellige fra de nærmeste af de mere bestemte og bekjendte Selvlyde, men dog have en egen Beskaffenhed, som baade mærkes i Udtalen og tillige i Afledningen. Den ene af disse Lyde, nemlig det aabne o, nærmer sig kun til een af de mere bestemte Vokaler (nemlig ø), og foraarsager saaledes ikke nogen Vaklen i Skrivningen; medens derimod enhver af de øvrige nærmer sig til to forskjellige Vokaler, dog [s. 74] saaledes at den sædvanlig staaer nærmest ved den mest aabne af disse; f. Ex. i det Ord **net**, hvor Lyden er nærmere æ end e. I det gamle Sprog forestilles disse Lyde ved den mere lukte Vokal, som staaer nærmest; i Dansk og Svensk blive de derimod oftest, især i lange Stavelser, skrevne med en mere aaben Vokal; saaledes til Exempel: Islandsk nes, strik, borinn, sumir, dylja; vega, vita, bod, hlutr, fyrir; – dansk Næs, Streg, baaren, somme, dølge; – Svensk väga, veta, båd, lott, före. – En saadan Overgang finder tildeels ogsaa Sted i nogle af vore Dialekter, idet Mellemløden i adskillige Ord omtrent falder sammen med den mest aabne af de nærmeste Vokaler; saaledes f. Ex. i Ordet bera (at bære), der paa nogle Steder udtales som bæra. Paa Grund heraf og tillige i Medhold af Skriftsproget ville vistnok mange paastaae, at man ikke skulde ansee Mellemløden som nogen egentlig Vokal, men for Sæmpelhedens Skyld slaae den sammen med den nærmeste Selvlyd, og saaledes f. Ex. skrive: væra, læsa, Flaate, Draape (Isl. vera, lesa, floti, dropi). Men herved vilde da Sprogets egentlige Vokalsystem blive ukjendeligt. I de ægte Dialekter (saasom den tellemarkiske, sognske, søndmørske o. fl.) gjøres en bestemt Forskjel imellem disse Lyde (f. Ex. i de Ord lesa, at læse, og læsa, at tillukke; Kol, Kul, og Kaal, Kaalvæxt, o. s. v.), saa at det strax vilde ansees som en fremmed Udtale, naar man skulde sammenblende eller forvexle samme. En saadan Forskjel finder ogsaa Sted ved Afledningen, idet Mellemløden gaaer ud fra en ganske anden Vokal end den, som den nærmeste Lyd gaaer ud fra; f. Ex. Læte, Lyd, – af laata, v. n. – men Lete, Ladhed, af

lat, adj. Gaave, Gave, af gav (giva); men Gova, Damp, af gauv (gyva).

En Adskillelse af disse Lyde i Skrivningen er desuden ikke noget nyt, da den, som forhen bemærket, er gennemført i det gamle Sprog, idetmindste i den islandske Skrivemaade. Det synes saaledes at være klart, at denne Adskillelse ogsaa bør finde Sted i den Skrivemaade, som antages for vort Almuesprog. Men herved bliver det tildeels nødvendigt at bruge en vis Betegning ved Vokalerne, for at Læseren i de fornødne Tilfælde [s. 75] kan skjelne den aabne Lyd fra den lukte.³ Der ere to Slags Tegn, som man har seet anvendte i slige Tilfælde, nemlig Akut (´) over en Vokal med lukt Udtale, og Gravis (˘) over en med aaben Udtale (saaledes i Sprogprøverne i Petersens nordiske Sproghistorie o. fl. St.). Men begge disse Tegn kunne ikke vel bruges i samme Skrift, da dette vilde blive besværligt og forvildende for Læseren. Jeg har derfor vedtaget at anvende blot det sidste af disse Tegn (˘), nemlig i Tilfælde af aaben Udtale eller Mellemlyd; f. Ex. Vèg, Vei; ðim, dunkel; Hòl, hul; Lùt, Lod; ÿve, over; sj`øl, selv. Der er imidlertid en Omstændighed, som synes at tale imod denne Brug. I det Islandske, hvis Vokalsystem har saa megen Lighed med det norske, og som i alle Fald er vigtigt for os for Sammenligningens Skyld, har man i længere Tid brugt en Betegningsmaade, som er forskjellig fra denne. Idet man ogsaa der har antaget blot det ene af de foromtalte Tegn, har man nemlig foretrukket at betegne den lukte Lyd og derimod lade den aabne være ubetegnet; dog er dette kun anvendt ved fire Vokaler, nemlig i, o, u, y, - f. Ex. vík, sól, hús, dýr, o s. v. med Betegning, men derimod vinr (Ven), dyr (Dør) o. s. v. uden Betegning. Da den af mig antagne Maade altsaa tildeels er modsat den, som bruges i det Islandske, ville de, som kjende til dette Sprog, formodentlig ansee den som ubekvem og besværlig; men alligevel har jeg dog troet at burde beholde samme.

Den fornemste Grund hertil er, at Læseren helst maa gjøres opmærksom paa den Lyd, som er afvigende fra en mere bekjendt og bestemt Lyd. Den Udtale, som en Vokal har, naar den

³ Benævnelsen aaben og lukket Lyd er her, som man vil see, blot anvendt til at betegne Lydens Beskaffenhed i Udtalen. Nogle synes at ville lægge en anden Betydning i disse Udtryk, nemlig at **aaben** skulde være det samme som **ubetegnet** (efter den islandske Skrivemaade); men i saa Fald forekommer Benævnelsen mig at være feilagtig (ligesaavel som "gennemstunget d" o. fl.), da en Lyd bør have Navn af dens Beskaffenhed, og ikke af en vilkaarlig antagen Betegning.

nævnes som Bogstav eller Stavelsedeel, nemlig den lukte, er især i de lange Stavelser lettest at træffe [s. 76] ved Læsningen; den synes altsaa ikke at behøve nogen Betegning, – ialfald kan den, i tvivlsomme Tilfælde, med Lethed antydes i Ordbogen (f. Ex. „Buk, l. Buuk"), hvilket aldeles ikke er Tilfældet med den aabne Udtale. Ved denne er Betegningen derimod nødvendig for at antyde en Afvigelse, hvorom der ellers paa sit Sted vil gives den fornødne Oplysning. Vist er det ialfald, at en rigtig Udtale i Læsningen vanskeligere vil opnaaes ved den islandske Betegningsmaade, end ved den her antagne. En anden Grund er det, at den islandske Betegning ikke vel kunde anvendes formedelst dens Mangel paa Simpelhed. Det er kun ved de anførte fire Vokaler, at Tegnet angiver den lukte Udtale i det Islandske; ved Vokalen e har man derimod et Tegn af en ganske anden Betydning (nemlig som Mærke for et indskudt j); det lukte og aabne ø forestilles derhos i Islandsk med forskjellige Bogstaver, nemlig æ eller oe (lukt) og ö (aabent). Naar nu Betegningen af den lukte Udtale skulde gennemføres i det Norske, da maatte den gjøres simpel og regelmæssig; men derved vilde den ogsaa afvige fra den islandske, og saaledes endnu blive ubeleilig ved Sammenligningen.

Herved kan endnu bemærkes, at man ikke behøver at betegne Mellemlidene i alle de Tilfælde, hvori de forekomme, f. Ex. i Berg, Voll, Tuft og deslige Ord, hvis Udtale ikke vil være tvivlsom. Det vil være nok for Læseren, naar Lyden er betegnet i de lange Stavelser og i adskillige Ord, som let kunde forvexles med andre. Den Uleilighed, som man kunde støde paa ved Jævnførelsen med de islandske eller gammelnorske Ord, som have faaet en anden Betegning, kan formeentlig undgaaes ved at anføre disse Ord uden Tegn, saaledes som de forekomme i gamle Skrifter.

Foruden de her omtalte Lydmærker antages ingen særegne Bogstaver eller Bogstavtegn. Den særegne Udtale, som tildeels finder Sted ved andre Bogstaver, som r, ll, nn, er blot at ansee som en Dialektform, der tilhører enkelte Forgreninger af Sproget, og vil blot komme i Betragtning i

Grammatiken.

[s. 77] Vokalfordobling antages i Almindelighed ikke, uden i de tilføiede Antydninger af Udtalen, som paa et og andet Sted kunne behøves; derimod vil Konsonantfordobling i korte Stavelser blive anvendt; saaledes til Exempel: Vegg, en Væg, men Vèg, en Vei; Sott, Sygdom, men Sot, Sod. Foruden at dette stemmer overeens med den islandske og svenske Retskrivning, synes det ogsaa at være den mest naturlige og rigtige Maade, da Ordets Rod derved faaer den samme Skikkelse i Eenstavelserformen, som i de øvrige Former, og man saaledes undgaaer at tillægge eller fratage noget i selve Ordet, saasnart dette forlænges i Enden.

Med de Ord, som paa Grund af Lydens Beskaffenhed kunne skrives paa mere end een Maade, forholdes saaledes, at man foretrækker den gamle Skrivemaade, naar der ere vigtige Grunde til at beholde samme, men i andre Tilfælde antager det, som er tydeligst, simplest og mest passende til andre lignende Former. Saaledes beholdes den gamle Skrivemaade i de Ord, som begynde med j, hj og gj, f. Ex. Jol, Hjul, Gjør, – da man tildeels har beslægtede Ord med tydeligt h og g, som altsaa vise, at hine Lyde bør adskilles, om de end i Udtalen falde sammen. Derimod skulde man maaskee, ligesom i det Svenske, antage æ istedetfor det gamle e foran nd, ng og lignende Former, hvor det blot kan udtales som æ, f. Ex. i Eng, venda; dog synes dette at være temmelig ligegyldigt, – naar kun disse Ord fik en større Lighed, end de have i vort Skriftsprog. I de Former og Afledninger, hvor en blød Konsonant bliver utydelig formedelst Sammenstød med en haardere Lyd, vil det formeentlig være rigtigst at beholde den Lyd, som findes i Ordets Rod, f. E. Vægt, høgt, havt, Vævt (ɔ: Islæt), kaldt, snildt, vandt (ɔ: vanskeligt), hugsa, Hogster; – ligesaa radt, stødt, leidt o. s. v., uagtet dette ikke har Medhold i det gamle Sprog.

[s. 78]

Prøver af Ordbogen.

(Efter Ordsamlinger fra Bergens, Kristiansands og Agershuus Stifter.)

Forkortninger og Tegn.

a – a. Præsens og Imperfektum have a i

Enden.

Ag. Stift. Agershuus Stift. alm. almindeligt.

Berg. Bergenhuus (søndre eller nordre).

e – de. Præsens har e og Imperfektum

de i Enden.

Fl. Fleertal.

Guldb. (eller Gbr.) GuldbRANDSDALEN.

Hall. Hallingdal.

Hard. Hardanger.

Isl. Jslandsk (efter Haldorsons Ordbog).

Jf. jævnfør, sammenlign.

Jæd. Jæderen.

Kr. Stift. Kristiansands Stift.

Nfj. Nordfjord.

Nhl. Nordhordlehn.

Raabg. el. Rbg. Raabygdelaget.

Sdm. Søndmør.

Sfj. Søndfjord.

Shl. Søndhordlehn.

Sv. Svensk.

Sæt. Sætersdalen.

Tell. Tellemarken.

vestf. vestenfjelds (d. e. i Bergens og den vestlige Deel af Kristiansands Stift).

østf. østenfjelds (□: Agershuus og den østlige Deel af Kristiansands Stift).

– De øvrige Forkortninger ere de samme som ellers bruges i Ordbøgerne, saasom m. masculinum, v. a. verbum activum o. s. v.

Tegnet

= betyder at Ordet svarer til eller har samme Betydning som det følgende.

` (Gravis) over en Vokal betegner, at denne har en mere aaben Udtale, saaledes at è nærmer sig noget til æ, ì til e, ò til aa, ù til o og ÿ til ø.

‘ (Apostrof) ved Enden af et Ord betegner, at dette i visse Dialekter har en utydelig Vokal i Enden, f. Ex. høg’, høg-e.

1. En Deel af Ordene under A.

aud', (au, au'e), adj. blottet for, som aldeles mangler eller savner en Ting; ogsaa tom, øde. Næsten almindeligt (ellers = fri, lens). Isl. audr, øde, ledig. Dei va reint aude fyre dæ (Sdm.), det fandtes ikke hos dem. Dær æ audt fyre Folk, der er ikke et Menneske at finde. Heraf øide, v. a. og øide, adj.

aud-kjend', adj. kjendelig, let at kjende. Nordre Berg. (= utkjend). Isl. audkendr; Sv. ödkänd. Den gamle Partikel aud, som bemærker en Lethed, findes her kun i dette og et Par andre Ord.

aud-set, adj. n. let al see, tydeligt. Sdm. (Ogsaa Isl.)

audsleg (ausle), adj. om et Sted: stille, eensomt, tomt for Mennesker. Alm. (i Tell. auskleg). Sv. ödslig.

aud-var', adj. nøieregnende, skarpseende. Sdm. (sjelden).

audvis (audvise), adj. eenfoldig, taabelig. Sogn.

Aue, s. see Auga. Auer, f. Auger.

Auga, n. Øie. (Isl. auga: Sv. öga). Ogsaa Aue, f. (Sfj. Nfj. Sdm. o. fl.). Fleertallet har altid samme Endelser som Femininerne af anden Klasse; altsaa Augur, Augo, Aue, Aue (s. Grammatiken). I Sammensætn.: Augne, Augna (søndre Berg.), Ogne (Tell. Sdm.), Isl. augna.

Auge-kvite, m. det Hvide i Øiet. (Valders o. fl.). Isl. augnahvita.

Auge-lag, n. see Augnelag.

Auge-leite (og Augløite), n. Horizont. Synskreds; ogsaa: den Strækning, som man paa een Gang kan see eller overskue. Tell. Sæt. (Jfr. Leite, Himnaleite.)

Auger (Auer), m. en Fiskart (Snarre, Gasterosteus Spinachia), faa kaldet af dens store Øine. B. Stift. I Sdm. Tindauer, til Forskjel fra Rødfisken (Perca marina), som her kaldes Stor-Auer og i Sogn blot Auger.

auget, augutte, adv. bagvendt (Hard.). See obugt.

Augna-saur, m. see Augnevar.

Augne-blik (rettere - blink), n. Øieblik.

Augne-brun, f. Øienbryn. See Brun, storbrynt, svartbrynt.

Augne-fær, f. den Maade, hvorpaa man seer eller bevæger Øinene. Tell.

Augne-kraa, f. Øienkrog. Ellers Augnakro, Ognero; see Kraa.

Augne-kvarm, m. Øienlaagenes Kant eller Rand. Nordre Berg. (Isl. augnahvarmr, Øienlaag).

Augne-lag, n. Øinenes Beskaffenhed, især forsaavidt de udtrykke et vist Sindelag eller Anlæg. (Almindeligt). Eit blidt Augnelag, et blidt Aasyn; Øine som udtrykke Mildhed og Velvillie.

[s.80]

Augne-løk, n. Øienlaag. Isl. augnalok.

Augne-maal, n. Øiemaal, omtrentligt Maal som tages ved Øiesyn. Tell. o. fl.

Augne-ring, m. Huulheden i Ansigtet omkring Øinene. (Sjelden).

Augne-stein, m. Øiesteen.

Augne-syn (Ognesynd), f. Øiesyn.

Augne-var, m. Voer, Slim i Øinene, (Kr. St., Shl.). = Augnasaur (Hard.). Sv. Ögonvar; Isl. augnavar.

Augunn, f. (i Hall.), se Aavund.

auka, v. a. (a-a), forøge, formere. Isl. auka. – auka paa, forøges, tiltage (Østenfjelds).

Aukje, m. 1) Forøgelse (Isl. auki). Sjelden eenligt; see Arbeidsaukje, Syndaukje. 2) i Sdm. Fiskeyngel, meget smaa Fiske. (Fl. Auka).

auklast, v. n. formeres, vore til (om Kvæg). Hard. Aukling, f. Formerelse.

aula, v. n. (a-a; eller: a-te), krybe, skyde sig fremad som Ormene eller Sneglene; ogsaa: myltre, vrimle (om Krybdyr). B. Stift.

Aun, n. Lykke, især med Kvæget. Sogn.
 (= Hæming). Isl. audna.

Aur, m. Gruusjord; den haarde og grove Jord, som i bjergige Egne sædvanlig forefindes nedenfor Agerjorden eller nærmest ved det øverste Jordlag. Ellers ogsaa om flere Jordarter, som adskille sig fra Muldjorden; saaledes Leiraur, Sandaur, Raudaur. Almindeligt og meget brugeligt. (Isl. aur, grovt og stenigt Leer; i danske og svenske Dialekter: Ør, Gruus, Smaasteen).

aura, v. a. blande med Gruus eller Aar.

auraa, (gammelt Dativ) see annen.

Aure, m. Ørred. Næsten alm. (s. Kræde, Kjøa). I Nhl. Orje el. Aurje, for Aurri'e. Isl. aurridi; Sv. örlox. (I Sdm. forekommer Aurel og Aurride som forældede Navne paa Laxens Yngel).

Aure-kjøa, f. en ung Ørred. (Hard.). I Nhl. Orgakjøa (feilagtig dannet, idet Formen Orje er bleven anseet som: Orgje).

auren, adj. om Jord: blandet med Gruus eller Aur; ueg. om Snee: kornet.

Aur-før, f. Agerskjel, en aaben Fure imellem to adskilte Agerstykker (B. St.). I Tell. en dyb Fure til Vandafledning.

Aur-hella, f. det nederste Lag af Gruusjorden (eller Auren), hvori denne gaaer over til en meget haard og tæt Masse. (B. Stift). See Hella.

aurhændt (keithaandet), s. orvhændt.

aur-lændt, adj. om Mark eller Ager, som indeholder megen Gruusjord (Aur). Ag. Stift.

Aur-mold, f. Muldjord blandet med Gruusjord.

Aur-ski'a, s. det nederste Stykke i Ploven (den Deel hvorpaa Plovjernet er anbragt). I Sdm. Aurskide.

aurt, adv. ubeleiligt, forkeert (Yttresogn). Eg sat so aurt. Jævnfør aurhædt (orvhændt).

[s. 81]

ausa, v. a. (øis' auste), øse. Isl. ausa (eys,

jos). I Sdm. ogsaa om Heste: slaae bag ud.

Ausa, f. en Øse, Slev. Isl. ausa.

Ause-kjær (Auskjer), n. Øsekar som bruges i Baadene. See Kjær.

auskle, see audsleg.

Aust, m. og adv. Øst. Isl. austur).

austa (austa-til, austan-te), østenfra.

Austa-drag, n. østlig Vind i Skyerne.
 See Drag (i B. Stift: Draatt o. fl.).

Austa-kjøla, s. en svag Blæst fra Østen. (B. Stift). Ellers Austavind.

aust-hall (– halt), adj. hældende mod Øst (om Marker). Nhl.

austleg, adj., østlig.

Aust-mann (i B. Stift), Østlænding.

Austr (Auster), m. Vand som samler sig i en Baad. Isl. austr. (Af ausa).

Austr, f. et Redskab til at øse med. (Til-deels i B. Stift).

Aust-yrje, f. langvarig Østenvind. Rbg. Tell.

av, præp. (med Dativ), af. (Skrives i Isl. og Sv. af). Eenligt kun i Kr. Stift (av, Tell. Raabg. – a, Stavanger Amt); ellers sammensat med ut: utav, uta, 'ta; eller ogsaa; utaav, utaa, 'taa (Søndre Berg. Hall. Valdres, Guldb.). f. Ex. 'ta Tre, af Træ; – ta Skogj'a eller taa Skogj'æ; af Skoven. Ved forældede Dativer er Formen **av** mere almindelig; f. Ex. av-lagje, f. Lag; av-sumre, see Sumar.

av (nogle Steder: aav), adv. 1) af, fra.
 – leggje av, aflægge. slette av, slippe fra, blive skaanet. telje av, fraaade. Han tok aava-av, han tog blot af Overfladen. Vinden sto inna-av (Sdm.), Vinden blæste østenfra. – 2) afsted, bort, hen. reise av, reise bort. Han strauk av, han rømte. (See aav). Dæ bar av, det gik afsted.
 – 3) itu, i Stykker. Almindeligt. (Isl. og Sv. af). slite av, slide itu. Dæ datt av, det brast itu. – 4) om en Fuldendelse eller Afgjærelse. Dei ha pløgt av, de ere færdige med Pløiningen. Me ha snakka dæ av, vi have aftalt (eller afgjort) det. – D'æ meir av elde so att' æ (Sdm.), der er mere færdigt,

end der staaer tilbage.

1. Den sidste Deel af Ordene under H.

Hø, f. en Forhøining, Høide, Bakke, især paa en Fjelddryg. (Guldbr.) Jævnfør Isl. hár. og hæd, f.

høg', adj. høi (i de alm. Betydn.).

Sv.hög. – høg Sjø, høit Vande. Dæ gjekk ein høge Gang, det stod på nippet. Høge Borsenden, den øverste Bordende. Te bære hogan Hest (gam. acc.), [s. 82] at bære En paa Nakken eller Skuldrene (en Leg; Sdm.). - Foruden den almindelige Form høg, med comp. høgre, sup. høgst, har man i Sætersdalen: haag', hægge, hægst og Subst. Hægd; i Nhl. hæst og Hædd, – hvilket, i Forening med det Isl. há(τ), hærrí, hæstr, – og de mange Stedsnavne med haa (Haanes, Haavoll o. fl.), viser, at Ordets gamle Form ikke er høg, men haa eller haag. – Høg har dærimod havt en ganske anden Bemærkelse, nemlig: magelig, let (Isl. hægr), der nu er ganske fortrængt af den forrige, undtagen i Sætersdalen, hvor dette Ord forekommer i neutrum (høgt). See høglege, høgfør og høgvint, som alle høre hertil.

høg-bara (–bala), adj. høiordet, om Baade. Guldbr. See Bar.

høg-beina, adj. s. høgføtt.

Høgd, f. 1) Høide, Høihed (som Beskaffenhed). Hægd (Sæt.), Hædd (Nhl.). 2) Høide, ophøiet Sted eller Stilling. Dæ snøva i Høgdenne (Dativ). Han kom seg i Høgda (svang sig op, blev ophøiet). 3) Forhøining, Bjerg, Fjeld. (Mest i Ag. Stift, især Hall. Guldbr.). 4) Stokværk, Etage. Neste Høgda, andre H. – See einhøg, tvihøg. 5) i Seiladsen: Luvart, Vindsiden. Set deg i Høgd, sæt dig til Luvart. 6) blot i bestemt F.: det meste,

den største Deel. Dei ha faatt Høgda (Sdm.), de have faaet det meste.

høg-farma (el. -fermd), hvis Ladning rager høit op.

høg-fjella (el. fjelt), adj. om et Landskab, som har høie Fjelde.

Høg-fær, f. høi Levemaade, det at man lever paa en stor Fod. Vælværa æ bere elde Høgfæra.

høg-før, adj. som farer magelig afsted. (Tell.). Af høgt, 2.

høg-føtt, høifodet, høibenet. – Han e'kje høgføtte (figurl.), han har ikke meget at stole paa.

høglege (høgle), adv. mageligt, bekvemt. (Mandal, Rbg. Tell. Nhl.). S. høgt, 2.

høg-liva, adj. stormavet. (Nhl.). Jfr. Sv. högmagad.

Høgljø (for Høgljod), m. (Sogn), = Høgmæle.

høg-lændt, adj. høit liggende, om Eng og Ager. (Østenfjelds). Sv. högländ.

Høgmæle, f. offentlig Omtale (Sdm. Nfj. o. fl.). Dæ kom i Høgmælaa, det rygtedes, blev bekjendt. Isl. hámæli,n.

høg-mælt', adj. som har en høi Stemme.

høgna, v. n. (a-a), blive høiere. Nogle Steder ogsaa v. a. gjøre eller sætte høiere; hvilket rettere skulde hedde høgra.

høgraud, adj. høirød.

høgre, adj. 1) høire (høgra Haandæ, sd. Berg.). Sv. höger. Isl. hægri. - 2) comp. høiere. Isl. hærrí.

Høg-sèt, n. Høisæde, Høibænk. Lyder tildeels som Hekset; i Nhl. Hauset, Haust. (Jf. Isl. hæsæti.).

[s. 83]

høgst, adv. høiest. høgst aa Dag, midt paa

- Dagen (Sdm.). Ligesaa høgst aa Natt, Sùmar, Vinter. Istedet herfor hedder det østenfjelds høgst Dags (høstags), i Nhl. hæst Dag.
- høgst**, adj. (sup.), i) 1) høiest; 2) mest (nordlige Distr.). Høgste Parten, den største Deel.
- høgt** (haagt, Sæt.), adv. høit. høgt Middag, vel (eller lidt over) Middag.
- høgt**, adj. n. og adv. mageligt, bekvemt, let. (Sæt. Tell.) Dær æ sò høgt aa godt te kòma fram. Isl. hægt. See Anm. under høg.
- Høg-tid**, f. Høitid. høgta, v. n. (i Sogn) gjøre meget Væsen af noget; gjøre Opvartning, være ydmyg for at faae noget. Me laut gaa so længje aa høgta, før me fekk da.
- høg-vint'**. adj. let at dyrke eller bearbeide. Sæt. = letvinna.
- Høi**, n. Hø. Isl. hey. Høi-brùt, f. brùt.
- høia**, v. n. (a-a), arbeide med Høet, tørre og indsamle Hø. Isl. heya. Deraf Høiar, m. Høiing, f.
- Høi-aar**, n. Aar med Hensyn til Høavl.
- Høiende**, n. Pude, Hynde. Sv. hyende; men Isl. hægindi, hvorfor det synes udledet af høg (magelig).
- Høifaang**, s. Faangan.
- Høi-slekk**, m. en Deel Hø, som er udspredt for at tørres.
- høilaus**, adj. som mangler Hø. Deraf Høiløise, f.
- Høi-meis**, f. see Meis.
- Høimola**, f. Skræppe (en Urt), Rumex crispus. Berg. Stift. Ellers Høimaalu (Tell.), Heimule (Guldbr.). Isl. heimanioli (nioli. en Stængel); alligevel er Oprindelsen uvis.
- Høi-onn**, f. Høslæt, = Slaatt.
- høira** (e), v. a. og n. (e-de; men i B. Stift høire, haurde eller haure, haurt), at høre. Isl. heyra. Jævnf. lya (lyde). høire aat, lytte nøie til; ogs. spørge efter noget. høire ette ein Ting, forhøre sig om noget, efterspørge, begjære. høire te, tilhøre. Dæ va høirande te di (Sdm., Gbr. o. fl.), man maa formode det, efter hvad man hørte.
- Høirsla**, f. (ogs. Høirsl, f. og Høirelse, n.), Hørelse.
- høisa**, v. n. (e-te), raabe til En, (som er langt borte). Mandal, Raabg.
- Høi-stae** (for stade), m. der oplagte eller opstablede Hø i Laden. (Kr. Stift). = Høistabbe (Sogn o.fl.), Høistaal (nordl. D.).
- Høi-tærre**, m. Veir som er gunstigt for Høets Tørring. Vestens.; derimod: Høiturk og Høivær østenfjelds. Te halda Høitærre, at tørre Hø. Høitærres-dag, en gunstig Dag for Høbjergningen. = Høiværsdag, østf. See Tærre.
- Høl**, m. see Hyl.
- høla**, v. a. og u. (e-te), smigre, kildre ved behagelige Forestillinger. (Jæd. Tell. o. fl.). Ellers øle, ølla. Isl. hæla rose.
- [s. 84]
- hølen**, adj. tilbøielig til at smigre.
- Høling**, m. s. Høring.
- Høna**, f. Høne. (Ordet Høns er plur. n.).
- Hønsø-bær**, Korneelbær (Cornus svecica); Sydl. Distr. Ellers Skrubbe o. fl.
- Høre**, v. a. s. hæra, 2.
- Høring** eller Høling (for Hyrding), m. en Fævogter, Hyrde. (Hall. Ringerige). Ellers = Gjætar, Gjætl. I Tell. og Raabg. hedder det Hjuring (for Hjording); sammesteds siges ogsaa Gjure, for Gjor (Gjord, Baand) – Isl. hirdingi, af hiörd eller Hjord, hvilket sidste nu er ganske forældet hos os, men derimod brugeligt i Danmark. Efter Molbechs Dial. (Side 211) siger man i Jylland Hior eller Hiaar for Hyrde; sammesteds forekommer ogsaa Ordet Hjorung.
- høva**, v. a. og n. (e-de), 1) afpasse, faae noget til at passe eller træffe sammen. Sjelden (Hall. o. fl.), hvorimod v. n. i Betydningen falde sammen, passe til hinanden, – er almindeligt. See hova, v. a.

og Hov, n. 2) om Omstændigheder: føie sig, indtræffe. Dæ hōvde so te. Dæ hōvde inkje so fyre meg. 3) træffe, møde, f. Ex. En paa Veien. (Hard. Shl. Jæd.). 4) træffe, ramme (noget som man sigter til). Sæt. Tell. (Isl. hæfa.). 5) v. n. m. Dativ: passe, være passende for (Almindeligt). Isl. hæfa.

Sv. höfvas.

Høve, n. 1) en passende Ting, det som passer for En. 2) Tilfælde, indtræffende Omstændighed (Nhl. Shl. o. fl.); ogsaa Lykketræf, Slump.

Høvel, m. s. Hyvel.

høveleg', adj. passende. (Alm.).

3. En Deel af Ordene under S.

Skjodn (for Stjorn), n. huuslige Sysler, især Kvægets Fodring og Pleie; ogsaa Huusholdning (sjeldnere). Voss. (Isl. stiorn Bestyrelse). Js. Styr, Styrn.

skjodna (f. stjorna), v. n. 1) gaae jævnt eller i lige Linie. Voss. 2) fodre og røgte Kvæget; = skjødna, Hardanger, Søndhordlehn. Ellers stia, agta, stulla o. fl.

Skjol, n. 1) Skjul; især Skur, aabent Huus. Tell. (= Skyle; jfr. Skaale). Isl. skjol, Skjul. Heraf skyla. 2) en Luge, hvormed Lufthullet (Ljoren) paa Røgstuerne tillukkes (Sdm. o. fl.). 3) den Feil, at Tandkjødet voxer ind over Tænderne (paa Heste). Sdm. o. fl.

Skjold, m. s. Laasskjold.

skjolde, v. n. om Sneen, see flekka.

Skjor, f. Skade (en bekjendt Fugl). B. Stift, Guldr. Hedemk. Derimod Skjør (Hall. Vald.), Skjær (Tell. o. fl. østf.), [s. 85] Skjeer, Fl. Skjera (Jæd. Shl.). Isl. skjör og skær. See Skate.

skjøret' (skjørut), adj. lysstribet eller hvid paa Siderne (ligesom Skaden).

Skjor-tjeld, m. Strandskade (Hæmatopus). Jf. Graatjeld.

Skjor-væng, m. et Slags Ørn, som er hvid paa Midten af Vingerne. (Sdm.)

Skjot, n. Bortjagelse. (Sdm.)

Skjot, m. 1) Skyds, Befordring. (Gbr.) — Skyss, Skjuss. Jfr. skjot, adj. og skjota, v. 2) Person eller Følge, som reiser med

Skyds. 3) Bortjagen, hurtig Fordrivelse.

skjot', adj. snar, hurtig, rask (til at komme afsted). Tell. Sæt. Af skjota, v. Isl. skiotr.

skjota, v. a. og n. (skyt', skaut, skòte), skyde. Isl. skiota. Infinitiv hedder østenfjelds skjote (sjote) og i de nordl. Distrikter skjôte. Betydningen har mange Forandringer; saaledes A. v. a. 1) skyde, drive eller flytte afsted med nogen Hurtighed. Skjote fram, støde frem. Skjøt dæ unda, flyt det tilside (Jf. Skjøt, Skutel, skutla). Skjôte einn aaver Fjaaren (Sdm.), sætte En over Fjorden (Jævnf. Skjøt). Han skaut paa Hæranne, Han trak paa Skuldrene. Afvigende: a) jævne eller slette noget ved at skyde det over en Langhøvel, skjota Stav. Heraf Skot-hyvel, hyvleskoten. En ganske afvigende Betydning har Talemaaden: skjôte Gann (skyde Garn), nemlig at forsyne Garnet med Toug paa Kanterne eller Omkredsen; see Skot. b) vrage, udskyde eller bortkaste det sletteste, f. Ex. af Fisk. Her. af Utskot. c) hentyde, heustille, skjote te Skjels (Tell.), skjota te Vitnes (B. Stift), tilkalde Vidner, kræve Nogen til Vidne. d) med paa: opgive omtrentlig, anslaae noget paa Slump. Skjøt paa, kor mykje du vil gie', sig omtrent hvormeget du vilde give. 2) afkaste, skyde fra sig. stjota Isen (om frosne Sager), Hamen (om Slanger). Om Hundyr: kaste Fosteret, abortere. Heraf Skotning. 3) skyde med

Skydevaaben. Jf, Skot, skotfri, Skotmaal, Skotvidd. B. v. n. 4) glide, rende, fare hurtig afsted (om Slæder, Baade, Fisk i Vandet o.s.v. Dæ skyt' unda, det glider bort. Heraf Undaskot. Han skaut stad (Nfj. Sdm.), Han gled og faldt. Føtenne skaut unda 'naa, Hans Fødder glede. Uegentlig: Dæ skaut ti me (Sdm.), det faldt mig pludselig ind. 5) skydes frem, komme op (Jfr. Utskot, Uppskot, Framskot). Han flaut uppatt' or Vatne, Han kom op igjen af Vandet. Flod'a heve skote, Havet har steget høiere op, der har været høi Flod. Om Kornet: springe ud, saa at Aret viser sig. Heraf skøten, Skotblad, Skotholk. 6) rage frem, staae længere ud (Sjelden). Jfr. Skot, skute, v. n. Skaut og skjøita.

skjotast, n. n. eller skjøtast um, glide ud, gaae forbi hinanden (om to Kanter, som [s. 86] skulde falde sammen); figurlig slaae feil, mislykkes.

skjote, v. a. (a—a), jage, drive; ogsaa tugte (Sdm. hvor skyde derimod hedder skjøte). Betydningen: skydse — synes at forekomme ved Dovre. Jf. Skjot og skyssa (∅: skyt—sa).

skjot-før', adj. rask, som farer hurtig afsted. Tell.

Skjotleik, m. Hurtighed (Tell.).

skjott, adv, snart, hurtigt. (Sæt. sjelden). Isl. skjott.

skjot-øgd, adj. skræmt, forskrækket (Sdm.). Ordets sidste Deel kommer formodentl. af øgje, v. (frygte, ræddes) og Ogje (Rædsel).

Skjuk-far, se Stykfar.

skjur (eller sjur, fvr stjur), adj. stiv, ikke smidig (Kr. Stift), see styr.

skjurna (sjurna), v. see styrna.

skjyld, skjyma, skjyr, — see skyld o. s. v.

Skjæk', Fl. f. Skaak. — skjæk', v. f. skaka.

Skjæl, f. Fl. Skjelja (r), Musling; Muskelskal. Isl. skel. I de Former, som have j, forandres Vokalen til e, saaledes: Skjeljebotn, m. Grund som er fuld af

Muslinger. Skjeljesand, m. Sand af knuste Muslingskaller. skjeljevaksen, adj. bedækket af Muslinger.

Skjæl, m. en utvidet Rand, f. Ex. paa en Klokke. Tell.

skjæle, v. n. (e-te), udvide sig i Enden, have en bred Aabning (Tell.). Af Skaal.

skjæmd', adj. 1) skamfuld (Sdm.); 2) fordærvet, ilde medhandlet. Alm.

skjæmma, v. a. og n. (e-de), 1) skj. paa ein, skjende paa En, faae Ham til at skamme sig. (Ikke alm.) 2) fordærve, handle ilde med (s. utskjæmd); besudle, tilsmudse; figurlig: fordærve En, foraarsage at Han opfører sig slet. (Almindeligt). Dei ha reint skjæmt ut Bonna sine, de have aldeles forvænnet (eller fordærvet) sine Børn.

skjæmmast, v. n. skamme sig. (Imp. skjæmdest, sup. skjæmst).

Skjæmsle, f. Skjend, Irettesættelse. (B. Stift). Han fekk ei Skjæmsle.

skjænast, v. forstørres; og Skjæning, f. Forstørrelse. (Sdm.)

skjæne, v. n. (e-te), løbe skjævt, dreie sig til forskjellige Sider, som en Fugl i Flugten, eller en tynd Skive naar den kastes. Tell. (= skiva seg). S. skaana og Skaa.

Skjæne, f. en tynd Skive. Tell.

Skjænk, m. Drik; Beværtning med Drikkevarer. Isl. skenkr.

skjænkja, v. a. (-kje, -kte), beværte med Drik. skjænkt', beskjenket, beruset.

Skjænkjar, m. Skjænker (= Kjellar- svein). — Skjær, f. see Skjor.

skjær', adj. moden, som kan afskjæres (om Korn). Af skar (skjera). Alm. S. jamskjær, fullskjær, vanskjær. 2) = skir. skjæra, sjæra, — see skjæra.

skjæra, f. 1) en Sar. (Synes at være almindeligt). Isl. skæri, n. Jf. Soks. 2) see Skjæru.

Skjæring, m. Kjedelkrog (Vestenfjelds, [s. 87] Gbr. o. fl.) = Skore. Skjæringelag, n. Indsnit el. Hager i Kjedelkrogen,

hvorved Kogeretskabet kan flyttes op og ned.
skjærna, v. n. (a-a), blive moden til at skjæres (om Korn).
skjærr', adj. sky, ræd, som let skræmmes. Næsten alm. især om Dyr. Isl. skiarr. (Jf. skyr).
skjærna, v. a. skræmme (Ikke alm.).
Skjæru, f. en Segel (= Sigd). Tell. Buskerud (Sv. skära). Skyru (Sjyru) er deels det samme, deels en større eller mere krummet Segel. (Toten, Hedemarken o.fl.).
skjæv', v. see skava. Skjævel, see Skjével.
skjødna, see skjodna.
skjøgl, adj. og skjøgle, see skjègl.
skjøgna, see skygna.
skjøira, v. n. tumle, fare ubetænksomt af sted. (Hard.). skjøiralè, adv. uforsigtigt. skjøiren, adj. fremfusende, uforsigtig.
Skjøit, m. Sammenføining, Stedet hvor to Stykker ere sammenføiede. Isl. skeyti, n. 2) et tilføiet Stykke. S. Skaut, m. Botnaskaut.
skjøita, v. a. (e-te), 1) sammenføie to Stykker (især langagtige, f. Ex. Stoffe, Toug, Traade o. dsl., idet man fæster Enderne i hinanden). Skjøite ihop, skj. attaat. Isl. skeyta Egentl. sammenskyde, af skaut (skjota). 2) øge (skjøde), forlænge eller gjøre større ved at sætte et Stykke til. (Jfr. renna). Sv. sköta,. Almindeligt og meget brugeligt.
skjøita, 2 v. a. (e-te), skjøde, give Skjøde paa (en Gaard). Sv. sköta.
skjøita, 3 v. a. og n. (e-te), skjøtte, have Omsorg for. skjøite seg sjøl. (Ikke meget brugeligt). skjøite ùm, agte, bryde sig om (= bry, giva ùm, kjære seg ùm). Isl. skeyta S. oskjøiten og skjøitelaus.
Skjøita (Skjøte, n. St.), f. Skjøde.
Skjøita, 2 f. en Skude, liden Jægt. (Stavanger Amt, Shl.).
skjøite-laus', adj. 1) skjødesløs, ikke agtsom eller omhyggelig; 2) forvoven,

dumdrstig. Heraf Skjøiteløise, f. (Almind.)
Skjøiting, f. 1) = Skjøit. 2) Handlingen at øge eller skjøde.

Prøver af Grammatiken.

Det synes rigtignok mindre nødvendigt i nærværende Skrift at meddele Prøver af Almuesprogets Grammatik; men imidlertid kunde det dog være tjenligt at give en foreløbig Underretning om den Plan, hvorefter man [s. 88] har behandlet Sagen, og derved anføre nogle af de Stykker, som bedst kunne tjene til Exempler. Skjønt disse Stykker her komme til at følge efter Prøverne af Ordbogen, er det dog ikke Meningen, at denne skulde først udgives; det vil tvertimod blive nødvendigt at lade Grammatiken gaae forud, for at man i Ordbogen kan henvise eller henholde sig til samme ved de forskjellige Dialektformer, som ellers vilde medføre en vidtløftig og ofte gjentagen Forklaring.

Den Plan, som er fulgt ved Sprogets Behandling i denne Henseende, gaer ikke saa meget ud paa at tilveiebringe en Grammatik efter den sædvanlige Maade, som at give en Fremstilling af Sprogets Regler i en saadan Orden, som disse Regler selv synes at kræve. Man burde her ikke blive staaende ved det Ydre af Sproget, eller efter sædvanlig Brug blot give en Oversigt af Formlæren; man burde derimod forsøge at trænge dybere ind i Sagen og søge at forklare selve Ordforraadets Udviklingsmaade, saa meget mere som Sproget i denne Henseende giver en rig Anledning til interessante Iagttagelser, medens derimod dets Formlære taber meget i Interesse ved de mange forskjellige Dialektformer. Jeg har saaledes fundet det nødvendigt at optage en Orddannelseslære og at behandle denne med nogen Udførlighed. Da jeg ikke kjender til nogen tilstrækkelig Bearbejdelse af dette Emne i andre Grammatiker, har jeg her som i flere Tilfælde været nødt til at behandle Sagen blot efter eget Skjøn; man kan saaledes frygte for, at Behandlingen maa blive feilagtig, men derfor vilde jeg dog ikke afholde mig fra et Forsøg, som ialfald maa have den Nytte, at det kan give Anledning til videre Granskning af Sagen.

Det Udkast til en Grammatik, som vil blive lagt til Grund ved Sagens videre Behandling, er delt i følgende Afsnit: 1) om Bogstaver og Udtale, 2) om Ordenes Dannelse og Afledning, 3) om Ordenes Forandringer (Formlæren), 4) om Ordføiningen (Constructionen), 5) om Sprog-

arternes Forskjellighed (Dialektlæren). Hertil vil maaskee endnu lægges en sjette Afdeling, indeholdende en Samling af korte Læsestykker i nogle af de vigtigste Dialekter, hvortil man kunde vælge enkelte Stykker af en Saga [s. 89] eller en gammel norsk Bog, saaledes at Originalen blev sat foran og Oversættelsen i et Par Dialekter ved Siden.

Af Grammatikens første Afdeling, som omhandler Bogstavsystemet og Bogstavernes Overgang i afledede Ord og Former, anføres her blot den vigtigste blandt de Paragrafer, som handle om Omlyden eller Vokalernes Forandring.

(§ 43 i Udkastet.)

De mærkeligste af Vokalernes Overgange ere følgende:

- 1) a til ò, som: flat Flòta, halv Hòlva, vaka Vòka, Blad Blòd (ð: Blade, Isl. blöd). I nogle Tilfælde seer det ud som om a skulde være afledet af ò, f. Ex. Bork barka, Logg lagga, Ogn Agne, Fonn Fanne (plur.) Nòt Nateskog. Men da a ellers overalt findes at være Stammevokal, kan man vistnok antage, at dette ogsaa er Tilfældet her; idet enten den sidste Form er den ældste, eller Stamordet har havt to sideordnede Former, saa at den ene ikke kan ansees som afledet af den anden. – En fjeldnere Omlyd er: a til ù, som: kald Kulde, skar Skùr.
- 2) a til è, som: fast feste, Lass lesse, glad Glède (Nfj.). Som en ubetydelig Afvigelse herfra mærkes Omlyden: a til æ foran m, n og r, især naar endnu en Konsonant paafølger; som: Dam dæme, Land lænde, Arv ærve. Hertil Hører ogsaa Forandringen ò til è, som: Fonn fenne, Nòt Nèt(er); flere af de Ord, som høre hertil, have nemlig ogsaa en Form med a, f. Ex. Ton Tenn(er) Tanne-værk. Desuden kan her anføres den sjeldne Omlyd: a til ì, og a til ÿ, som: Hagl higle, Halm Hylma, Nagle Nygla.
- 3) aa til æ, som: Laas læsa, vaat Væta, Aakr Ækra.
- 4) o til ø, som: mot møte, tom tømme, Krok krøkje.
- 5) jo til y, som: Ljos lyse, ljot Lyte, Skjol skyle, fljota flyt. Ligesaa: ju til y, som: djup dypest,

- sink Sykje, fjuka fyk.
- 6) u til y, som: Hus hyse, Knut knyte, sur Syra, ut ytre. Ligesaa: ù til `y, (aabent) som tung tyngje, opp yppe. [s. 90]
- 7) ò til ì, som Ost yste, Botn Bytning, Orm Yrme.
- 8) au til ò, som: laus lòsa (ǿ: løsne), braut bròten, draup Dròpe. Sjeldnere: au til ù, som: flaug Flùga, flaut flùta.
- 9) au til øi, som: laus løise, blaut bløite, flaut fløite.
- 10) ei til ì, som: heit Hite, bleik blike, dreiv driven. Herved kan ogsaa anføres den sjeldne Omlyd: è til ì, som: Segl sigle, vèga Vigt. Man maa her erindre (hvad der forhen i Grammatiken er anført), at aabent i og y ikke finder Sted foran gg, kk, ll, nn, gl, gt (og nogle andre), men gaaer i disse Tilfælde over til en lukt Vokal.

Den anden Afdeling af Grammatiken omhandler Ordenes Afledning og Sættning. I Udkastet er Afledningen behandlet saaledes, at de forskjellige Former og Endelser ere anførte i en vis Orden med en tilføiet Forklaring over de Begreber, som betegnes ved disse forskjellige Dannelsesmaader. Efter nærmere Overveielse har jeg imidlertid fundet det mere tjenligt at opstille selve Begreberne i en vis Orden og derved anføre de Former, ved hvilke de sædvanlig betegnes. Til Prøve af denne Behandlingsmaade meddeles her den tredie Klasse af de Afledninger, som gaae ud fra Tingsbegrebet (Substantivet), nemlig:

Adjektiver af Substantiver.

64. De Begreber, som sædvanligst udtrykkes ved dette Slags Adjektiver, ere følgende tre: 1) besiddende, som er forsynet eller beheftet med (Tingen), f. Ex. buka (ǿ: buget) af Buk; 2) forbunden med, f. Ex. harmeleg af Harm; 3) tilhørende, f. Ex. finsk, af Finn, m.

65. (1, a). Det første af disse Begreber udtrykkes ved Ord af forskjellige Endelser, som dog kunne henføres til tre Arter, hvis Forskjel grunder sig paa Beskaffenheden af den Ting, som en Gjenstand forestilles at have eller besidde. Naar det, som Gjenstanden har, er kun enkelte og sandselige Ting, bliver Beskaffenhedsordet dannet paa samme Maade som de saakaldte

Participier, idet Stamordet gaer over til et Adjektiv ved at faae Endelsen a (= ad), d eller t, sjeldnere en; f. Ex. ringa af Ring, [s. 91] lita eller litt af Lit (Farve), trædd af Traad, øigd af Auga, hært af Haar, sølt af Sol, sænden af Sand. Disse Ord forekomme kun sjelden eenlige, men derimod hyppig i S sammensætning; f. Ex. laagfjella, tuunskya, bærarma, blaaøigd, storbrynt, storføtt, letthændt, høgmælt. Naar Ordet har en Aflednings-Vokal (æ, ø, øi, y), eller dannes ved Omlyd af Stamordet, bliver Endelsen sædvanlig – t eller d, men i andre Tilfælde derimod – a, ligesom i Verbernes Former. Der gives saaledes undertiden en dobbelt Form, som: stor-aksa og stor-ekst, tviknappa og tviknept, laanghaara og laanghært.

66. (b). Naar det, som Gjenstanden er forsynet eller beheftet med, skal forestilles som en Mængde eller som flere eensartede Ting, faar Ordet Endelsen et eller ùt (Isl. ottr); f. Ex. bakket, flekket, rukkit (ø: rynket), steinet, tuv et, roset, kvistet.

Anm. Denne Endelse lyder forskjellig i Dialekterne; saaledes ette eller itte (Bergens Stift o. fl.), ùt, utte (Tell. Hall.), òt eller aatt (Guldbr.), att (Trondhj.); f. Ex. krokette, krokutte, krokaatt, krokatt.

67. (c). Naar det, som tillægges Gjenstanden, ikke er nogen sandselig Ting, men en vis Evne eller Tilstand, faaer Adjektivet derimod Endelsen ùg eller ig (Isl. ugr); f. Ex. minnug, vitug, svevnug (sømnug), nyttug, lystug, dygdig (ø: kraftig).

68. (2). Det andet af de foranførte Begreber (nemlig: forbunden med en Ting eller Omstændighed) udtrykkes ved Adjektiver paa lèg (lè) og sam (Isl. legr, samr), f. Ex. faarleg, roleg, gagnleg, lukkeleg; morosam, brysam, mødesam. Hertil høre ogsaa nogle faa Ord, som ende paa all (i Tell. aal), som hùgall, mødall, frostall.

Det maa anmærkes, at disse Endelser ogsaa finde Sted ved Ord, som dannes af Verber.

69. (3). Begrebet: tilhørende, passende eller bestemt for (§ 64) – udtrykkes ved Adjektiver paa lèg og sk (isk), f. Ex. folkeleg, manneleg, kungeleg; dansk, russisk (eller rysk). Den første Endelse er i denne Betydning kun lidet brugelig, eller ialfald langt mindre anvendt, end den ved [s. 92] en større Uddannelse af Sproget kunde og burde være. Den anden Endelse er indskrænket til nogle faa Ord, som deels dannes af Nationers Navne, deels af fremmede Ord, f.

Ex. historisk. Uagtet denne Form forekommer hyppig i de gamle Skrifter, synes den dog at have en vis fremmed Klang og at være mindre passende til Sproget. Den bliver saaledes oftest ombyttet med Substantivet i Sættelsesform, f. Ex. Upplands (oplandsk), Trandeims (trondhjems), Søgne eller Saugna (sognst), Tyrke eller Turka- (tyrkisk).

Den tredje Afdeling indbefatter Formlæren og er temmelig stor i Forhold til de øvrige Afsnit. Af denne anføres her blot et Stykke, som staaer i Forbindelse med det, som forhen er anført angaaende Omlyden.

Verbernes Former. Første Konjugation, anden Slægt.

149. I den anden Slægt ender Præsens paa e (Tell. er), Imperfektum paa de og te, Supinum paa t, Imperativ uden Endevokal; f. Ex.

Infinitiv:	tøma, e.	mæla, e.	Anm. Præsens faer i Tellemarken og Raabygdelaget r, altsaa tømer, mæler, som, vel at mærke, ikke maa læses tømær eller mæler.
Imperativ:	tøm!	mæll	
Ind. Præs.:	tøme (r)	mæle (r)	
Imperfekt.:	tømde	mælte	
Supinum:	tømt	mælt	
Particip.:	tømd' (e)	mælt' (e)	

150. Til denne Slægt hører et betydeligt Antal Verber, hvoriblandt de allerfleste af de Verber, som dannes af andre Ord ved at faae Omlyd, f. Ex. bløite, bøte, dæme, føre, hyse, kjøle, kvesse, lyse, løise, møte, skyle, tyne o. s. v. Det er fornemmelig de Verber, hvis Rodvokal er æ, ø, øi eller y, som antage denne Formdannelse; hvorimod de Verber, der have Stammevokal (a, aa, o, u, au, ei), sædvanlig forbindes med Formerne i den første Slægt (nemlig a i Præsens, Imperfektum og Participium).

151. De Verber, som have g og k foran Endelsen, faae et indskudt [s. 93] j i de Former, hvori en Vokal umiddelbar paafølger, men ikke i andre Tilfælde; f. Ex.

Infinitiv:	pløgja, e.	tænkja, e.	Imperfekt.:	pløgde.	tænkte
Imperativ	pløg!	tænk!	Supinum:	pløgt	tænkt
Ind. Præs.:	pløgje (r)	tænkje (r).	Particip.:	pløgd' (e)	tænkt' (e)

I nogle Ord, som have øi, y eller i foran g, falder g og j saaledes sammen, at det første ikke høres i Udtalen; f. Ex. bøigje (bøie), drygje, (drye ɔ: gjøre drøiere), vigje (vie, i Sogn vige). Naar ingen Vokal paafølger, er g tydeligt; saaledes Imperativ bøig, dryg, vig; – Imperf. bøigde, drygde, vigde.

152. Til denne Slægt hører ogsaa endeel passivformede Verber, i hvilke Præsens ender paa eft (= ist), Imperfektum paa dest og test, Supinum paa st, som lægges til Ordets egentlige Rod; f. Ex.

Ind. Præsens:	synest.	blygjest.	likjest (ɔ: ligner)
Imperfectum:	syntest.	blygdest.	liktest
Supinum:	synst.	blygst.	likst

153. Ved denne Afdeling af Verberne maa endnu mærkes: 1) Nogle Ord, som i Roden have d eller t efter en anden Konsonant, blive i Præsens og Imperfektum ganske ligedannede (undtagen i de faa Dialekter hvor Præsens har r), f. Ex. hænde (hænder og hændte), velte (vælter og væltede); ligesaa sende, feste, stifte, dryfte o. fl. (i Tell. og Raabg. derimod hændær, hænde; fester, feste o. s. v.). Naar den sidste Konsonant derimod er enkelt d eller t, dannes Imperfektum blot ved Fordobling af denne, som leide (Nfj.), leidde; møte, møtte; byte, bytte. 2) Naar Efterlyden er ll eller nn, bortfalder den egne Udtale, som den har i visse Dialekter, saasart en ny Konsonant tilføies; f. Ex. fylle (fylje, fydle, fydde), Imperfektum overalt fylte; – kjenne (kjængje, kjèdue), Imperf. kjende. Naar Efterlyden (eller Enden af Ordets Rod) bestaaer af flere Konsonanter, bliver den sidste af disse tildeels utydelig, naar den støder sammen med t i Endelsen; saaledes høres sædvanlig mærte for mærkte, tūrte for turvte, hjelte for hjelpte.

Den fjerde Afdeling, som omhandler Ordføiningen, maa her for Kortheds Skyld ganske forbigaaes. Derimod antager jeg, at her bør gives en kortfattet Underretning om den femte Deel, nemlig Dialektlæren, for at Læseren kunde faae en Oversigt af Sprogets Forgøninger og de Former, hvorefter disse nærmest kan bestemmes. Idet man saaledes forbigaaer Alt, hvad der bliver at anføre om hver enkelt Dialekt, meddeles her blot de Former og Kjøndemærker som tilhøre Sprogets større Forgøninger. Herved maa man erindre, at de trondhjemske Dialekter ikke endnu kunne medregnes, og at denne Oversigt altsaa kun omfatter Sprogarterne i de tre sydlige Stifter.

1. Den nordvestlige Forgøning,

indbef. Sprogarterne i Søndmør, Nordfjord, Søndfjord og en Deel af Yttre Sogn.

Infinitiv ender paa e. De aabne Hunkjønsord ende paa e. Alle Hunkjønsord faae i det bestemte Fleertal enne (eller inne); de lukte faae i Eentallet altid a, de aabne a eller aa. Dativ bruges regelmæssig og er eenformet i hvert Kjøen i Eentallet; det ender i Maskulinum og Neutrum paa a, i Femininum paa enne (eller inne).

Ex. kaste, fare, ei Kiste, ei Skive. Bestemt Fleertal: Kistenne, Skaalenne; Eental: Skaal'a, Kista (i Sdm. Kistaa.). Dativer: mæ Stav'a (m.), i Husa (n.), i Kistenne (s.).

Anm. Ved Hunkjønsord eller Femininer menes her blot de Substantiver som høre til Hunkjøen; ved lukte Substantiver forstaaes (ligesom i Rask's Grammatiker) de som ende paa en Konsonant, ved aabne derimod de som have to Stavelser og ende med en ubetonet Vokal.

2. Den vestlige eller bergenske Forgøning,

indbefattende Sprogarterne i Nordhordlehn, Sogn, Voss og Hardanger.

Infinitiverne og de aabne Hunkjønsord ende paa a. Femininerne faae i det bestemte Fleertal enna (Hard. enna og unna); de lukte faae i Eentallet æ eller i, de aabne aa eller o. Dativ

bruges kun tildeels; i den ene Dialekt er det toformet i Maskulinerne. [s. 95]

Ex. kasta, fara; ei Kista, ei Skiva; Skaalenna, Kistenna (Kistunna, Hard.); Skaal'æ (Skaal'i, Sogn), Kistaa (Kisto, Voss, Hard.); mæ Stav'æ, i Enda (Voss).

3. Den sydvestlige eller stavangerske Forgrening,

indbefattende Sprogarterne i Søndhordlehn, Ryfylke, Jæderen og tildeels Dalerne og Lister.

Infinitiverne og de aabne Hunkjønssord ende paa a. Lukte og aabne Hunkjønssord faae lige Endelser, i Eentallet aa eller o, i Fleertallet enne. Dativ forekommer ikke.

Ex. kasta, finna; Kista, Skiva; i bestemt Form: Kistaa, Skivaa, Skaal'aa (i Shl.: Kisto, Skivo, Skaal'o); Kistenne, Skivenne, Skaalenne; mæ Stav'en, i Enden (m.); i Kistaa, i Skaal'aa (f.), ligt Nominativ.

4. Den sydlige eller raabygdiske Forgrening,

indbefattende Sprogartene i Raabygdelaget og Tellemarken.

Infinitiverne ulige paa e og a. Hunkjønssord paa e og u. De lukte Hunkjønssord adskilles fra de aabne i den bestemte Form (dog ikke overalt); de lukte faae nemlig æ eller i (dog ogsaa a), i Fleertallet inne (inn); de aabne faae a, i Fleertal unne (unn). Dativ bruges kun i een Dialekt (Sætersdalsk). Det ubestemte Fleertal faaer oftest r (– ar i Mask. – ir og ur i Femin.).

Ex. kaste, finne, vera; – Kiste, Skive, Fùru; Skaal'i (Skaal'æ, Sæt. – Skaal'a, nedre Distrikter), Skaalinne (– inn?); Kista, Kistunne (Fùro, Fùrunne). – Ubestemt Fleertal: Stavar, Endar, Skaalir, Greinir, Kistur, Skivur.

5. Den vestre oplandske Forgrening,

eller Sprogarterne i Hallingdal, Valdres og nordre Guldbrandsdalen.

Infinitiver paa e og a. Hunkjønssord paa e og u (samt o). Femininernes Endelser i den

bestemte Form ere ulige; de lukte Ord faae – e, i Fleertal inn (idn); de aabne faae – a (nogle o), i Fleertal unn (udn). [s. 96] Dativ bruges regelmæssig og er toformet i Maskuliner og Femininer. Fleertal mangler r.

Ex. Bestemt Form: Skaal'e, Sol'e; Skaalinn (Skaalidn, Hall. Vald.), Kista, Huva; Kistunn (– udn, Hall. V.), Huvunn. Dativ: mæ Stav'e, aat Hest'e, i Enda, paa Bakka (m.); i Skaal'en, Sol'en i Kistun, paa Skivun (f.); i Huse (n.).

6. Den østre oplandske Forgrening,

eller Sprogarterne i søndre Guldbrandsdalen, Toten og Hedemarken (og formodentlig ogsaa Østerdalen).

Infinitiver paa e og a. Alle Hunkjøsord faae – a i det bestemte Eental. Dativ bruges regelmæssig og er toformet i Femininerne. Fleertal har sædvanlig r (er eller ær).

Ex. Bestemt F. Skaal'a, Sol'a, Kista, Hua, – Fùrua. Dativer: mæ Stav'a, aat Hest'a, i Enda; – i Skaalen, i Kistun, paa Skivun.

7. Den vigenske Forgrening,

eller Sprogarterne i Distrikterne omkring Kristiania og ved Kristianiafjorden.

Infinitiver og Hunkjøsord sædvanligst paa e. Alle Hunkjøsord faae – a i det bestemte Eental. Dativ forekommer ikke.

(Nyere og mindre ægte Dialekter).

Det maa endnu anmærkes, at det, som her er anført, kun er de mærkeligste af de Former, som ere forskjellige i Sprogets Forgreninger. I Udkastet til Dialektlæren ere derimod mange andre Former og Kjendemerker tillægsviis anførte, ligesom ogsaa de Dialekter, hvoraf enhver Forgrening bestaaer, ere paa vedkommende Sted anførte med Angivelse af de vigtigste Former, hvorved de adskille sig fra Hinanden.
